

روابط انسانی از دیدگاه اسلام

بقلم: حجت الاسلام والمسلمین دکتر فاضلی

پیشگفتار:

بدیهی است که هرگونه بحث و تلاشی پیرامون مدیریت از جمله بحث روابط انسانی و هر کنکاش و بررسی در بهبود امر مدیریت نیروهای انسانی، بدون شناخت و معرفت صحیح از انسان نتیجه مطلوبی را در پی نخواهد داشت و به همین دلیل یکی از مشکلات مدیریت غرب، علی‌رغم تلاش‌های وسیع علمی که صورت گرفته، معلول عدم شناخت صحیح از انسان می‌باشد.

با وقوف به این حقیقت، در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم موضوعاتی از قبیل: بحث انسانگرایی و روابط انسانی به حوزه مباحث مدیریت راه یافت.

اینک قبل از پرداختن به بحث و سخن درباره روابط انسانی به تعریف اجمالی انسان از دیدگاه وحی می‌پردازیم.

انسان از دیدگاه قرآن:

براستی شناخت صحیح از انسان به چه طریقی میسر است؟ از طریق علم؟ فلسفه؟ روانشناسی روانکاوی یا وحی آسمانی؟ با توجه به اینکه انسان علاوه بر بعد حیوانی از نظر انسانی هم مورد توجه قرار می‌گیرد، بدون شک، معرفت انسان تنها از راه وحی آسمانی امکان‌پذیر است و بس.

ابعاد متضاد انسان:

قرآن، انسان را از یک سو تعریف و ستایش کرده^۱ و او را در اعلا درجه و بالاتر از همه موجودات قرار داده و ملائکه را در برابر او به سجده امر فرموده است^۲ و وجود او را منزلگاه روح خداوندی^۳ قلمداد کرده است و در این زمینه انسان تنها موجودی است که خالق متعال او را احسن مخلوقات معرفی فرموده و

در خلقت او به خود دست مریزاد گفته است (ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَبَارَكْنَا... أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ^۴) از سوی دیگر آیات بسیاری انسان را تا به مرتبه اسفل سافلین انحطاط و تنزل داده است. چنانکه در آیه ۵ سوره تین می‌فرماید (ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ) سپس او را برگردانیدیم به پایین‌ترین مرتبه و یا حتی فروتر از حیوان دانسته است. در سوره اعراف، آیه ۱۷۹ می‌فرماید (أَوَلَيْكَ كَلِمَاتُ نِيعَامٍ بَلْ هُمْ أَضَلُّ) و همچنین صفاتی چون ستمگری و جهالت^۴، سرکشی و طغیان^۵، عجز^۶، تنگ چشمی و اهل جدال و حرص و طمع^۷ به انسان نسبت داده شده است.

انسان بر سر دوراهی

با خصوصیتی که خالق برای انسان می‌فرماید انسان همواره بر سر دوراهی اعتلا و انحطاط قرار گرفته و این خود انسان است که با قدرت انتخابی که خدا به او موهبت فرموده یکی از دوره را بر می‌گزیند یا خود را تحت ولایت... قرار می‌دهد و همواره از ظلمت بسوی نور حرکت می‌کند و یا در تحت ولایت شیطان قرار گرفته و همواره از نور بسوی ظلمت می‌رود و راه سومی در میان نیست.

چنین نیست که اگر در ولایت... قرار نگیرد بتواند تحت ولایت طاغوت و شیطان هم نباشد.

خلاصه، از ویژگیهای انسان است که یا انسان است و در مسیر اعتلا و یا پست‌تر از حیوان و در سرازیری انحطاط.

در هر حال، انسان خود می‌تواند بخویشتن هویت بخشد و با الهام تقوی و فجور که خداوند بعنوان سرمایه در نهادش قرار داده خود را بسازد (وَنفْسٍ وَ مَآسُومٍهَا فَآتَاهُمَهَا فُجُورَهَا وَ تَقْوَاهَا قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهَا وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّاهَا^۸) در آیات مذکور فلاح و رستگاری و همچنین زیان و ناکامی را به خود انسان وانهاد است.

انسان موجودی است که برخلاف بسیاری از موجودات دیگر دارای نفسی است که از یک سو فاعلیت، ابداع، اختراع، خلاقیت و قدرت بر تصرف ایجابی و ایجابی دارد و

انسان قرآن، محصور در امور مادی نیست، او خلیفه الله است و تنها مدیریت اسلامی است که می‌تواند انسان را براساس هدایت الهی تعالی و تکامل بخشد و استعدادهای بی‌نهایت او را شکوفا کند.

می‌تواند فعال باشد، بخواهد برگزیند یا رد کند، قبول نماید و انجام دهد و از سوی دیگر موجودی است متأثر، منفصل و اثرپذیر در برابر واردات نفس و آنچه خود انتخاب کند و مباشرت در تحقق و انجام آن داشته باشد، در شخصیت او نقش خواهد داشت. در سوره النجم آیه ۳۹ می‌فرماید: وان لیس للانسان الاماسعی. پس هر فردی و هر شخصی در هر درجه از انتساب اعتبار و شرایط دیگر که باشد خود می‌تواند به خود هویت بخشد و امور خارج از حیطه نفس اعم از حقایق عینی، امور اعتباری، انتسابها، امتیازها و پیوندها بطور مطلق در سازندگی انسان نقش ندارند، اگر چه امور مذکور زمینه را برای تصمیم‌گیری آماده می‌سازند، چه در بعد کمال و چه در بعد انحطاط و بهمین مناسبت حرکات نفسانی انسان و تصمیم‌گیری‌های وی در برابر ناملایمات به جهاد کبیر و اکبر تعبیر شده است.

زیرا انسان هنگام انجام امور ناملایم، با نفس جهاد بزرگی انجام می‌دهد. در این زمینه به دو سخن از بزرگترین شخصیت‌های الهی در مورد عالیترین روابط و پیوندها احساب و انساب اشاره می‌کنم:

الف: رسول خدا به دختر بزرگوار و عزیزترین فرزندانش فرمود:

یا فاطمه انقذی نفسک من النارانی لاملک لک شیئا

ب: امام سجاد زین‌العابدین علی ابن حسین علیهم اسلام طبق نقل کتاب مصباح لانظار ضمیمه کتاب شریف الحقایق فیض می‌فرماید. دعنی عن ذکرایی وجدی فان ... تعالی خلق الجنة للمطین و اتکان عبدا حبشا و حمل النار للعاصین ولوکان سیدا قرشیا.

انسان نوع نیست

بنابراین انسان موجودی است که با تلاش وسیعی خود به خود شخصیت می‌بخشد.

فیلسوف بزرگ اسلامی صدرالمآلهین بر این حقیقت تکیه بسیار دارند که انسان یک نوع نیست و انواع است. و بالاتر از این هر انسانی هر روز نوعی است غیر از نوع روز قبل

بدین معنا که انسان به اعتبار زیستی و بیولوژیکی دارای زمینه انسان شدن است و به تعبیر دیگر انسان بمعنی مذکور حامل استعداد برای انسان شدن به معنای واقعی انسان می‌باشد.

و این سخن که انسان هر روز نوعی است غیر از نوع روز قبل براساس حرکت در جوهر و عدم انحصار حرکت در مقوله‌های مشهور کم، کیف، زمان و مکان و قبول حرکت در عمق و جوهر ذات سخنی مستقیم و استوار است.

زیرا بنابر حرکت در جوهر ذات، حرکات در مقوله‌های مذکور که آثار حرکت در جوهر و به تبع حرکات ذاتی جوهری می‌باشد و جوهر ذات که هر آن، در مرتبه‌ای از استعداد و قوه و از آن مرتبه به مرتبه فعلیت حرکت می‌کند و در هر آن مرتبه‌ای را از استعداد و قوه پشت سر نهاده و در مرتبه‌ای از فعلیت وارد می‌شود. در مرتبه نقص می‌میرد و در مرتبه کمال زنده می‌شود بر این اصل بدیهی است که انسان امروز حقیقت و هویتی است غیر از حقیقت و هویت دیروز و با این حرکات تدریجی و تدریجی در مقام فیاض مطلق صور و جودیه فعلیه‌ریزش می‌کند و این افاضه دائمی و غیرقابل انقطاع است که. *يَسْئَلُهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي سَأْنٍ*^۹.

بنابر این انسان در پرتو اعمال و افکار نورانی قابلیت دریافت فیض و افاضه وجود پیدا می‌کند و آیاتی از قبیل:

۱- هرکس به آنچه تحصیل نموده گروگان است^{۱۰}

۲- هرکس به دست آوردهای خود، وابسته است^{۱۱}

۳- هر انسانی خوشبختی و بدبختی او بگردن خودش است^{۱۲}

۴- برای انسان نیست مگر به آن مقدار که تلاش کرد^{۱۳}. می‌تواند مبشر همین نکته باشد.

«نقش مدیریت در ساختار انسان»

ساختار پیچیده انسان ایجاب می‌کند که نقش مدیریت نقش آگاهانه و هدایت‌گری باشد تا انسان به فضیلت و کرامت خویش گرایش پیدا کند و با تلاش صحیح از گرداب شهوات خلاص گردد و تا به درجه موعود یعنی: جائی که فرشتگان قدرت رسیدن بدانجا را ندارند عروج نماید.

ویژگیهای تکوینی در انسان

۱- انسان و مقام خلافت الهی:

از جمله خصوصیات دیگری که اساس فضایل انسان است استحقاق و وجدان خلافت الهی است که پروردگار براساس سنت لایتغیر خویش برای آدم و ذریه او مقرر فرموده و در آیه شریفه ۳۰ سوره بقره می‌فرماید: انی جعل فی الارض خلیفه. و همانا من قرار دهنده هستم در روی زمین خلیفه‌ای برای خود. واژه خلیفه با اطلاق و لوازمی که دارد واژه پرمحتوایی است و حقیقت والا و مراتب بلندی را برای آدم و ذریه او متکفل است، از جمله تمام صفاتی را که خلافت واجد آن می‌باشد آدم واجد آن می‌باشد. یعنی، هر آنچه از کمالات و صفات متعالی در ذات حق تعالی است و قابل تنزل به سوی ... است.

به تعبیر دیگر، تمام صفاتی که خلافت‌پذیر است در وجود خلیفه متبلور است. خداوند لطیفه روح انسانی را بخود منسوب ساخته و می‌فرماید: *فَاذْأَسْوَيْتَهُ وَ نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوْحِي فَتَقَوَّلَهُ سَاجِدِينَ* سوره ص آیه ۷۲) پس هرگاه انسان را آماده و آراسته

وجودی انسان را نمی‌تواند پر کند و جوابگوی
گریزه و فطره کمال طلب انسان می‌باشد.

وظیفه اصلی مدیریت

مدیریت صحیح انسانی می‌بایست در هر
سه جهت به بهترین وجه متکفل امور جامعه
انسانی باشد، زیرا که هر یک از این سه بعد
اگر کمی و کاستی پذیرد، امر مدیریت مختل و
مضطرب خواهد شد.

اگر مدیریت و رهبری نتواند نیازهای
انسان را در حد معقول تامین نماید، طبیعی
است که انسان محصور در میدان ماده و
نیازهای مادی و انسانی که پای او همواره (از
اینجا تا بهشت) در آب و گل فرو رفته،
نخواهد توانست نقش خود را از رشد و
شکوفائی استعدادها، بازدهی و دیگر وظایف
ایفا کند.

و همچنین اگر مدیریت نتواند آرامش و
امنیت روحی برای نیروهای انسانی تضمین و
تامین کند، نخواهد توانست از انسان که محور
اصلی در مدیریت است استفاده نماید و
همواره اضطرابها، پریشانی خاطر و... مانع از
حرکت صحیح خواهد شد.

و اگر به فرض مدیریت در دو جهت فوق
موفق باشد و بتواند کمبودهای مادی و روانی
انسان را جبران نموده و سامان دهد ولی به نیاز
سوم (خوف و ترس از انحطاط و عشق و شوق
به کمال و تعالی) پاسخ مناسب و مثبت ندهد
باز هم موفق نخواهد بود.

مضافاً بر اینکه بهبود و کمبودهای مادی و
روانی منهای تامین نیازهای اخلاقی، بمعنی
مطلق آن امری غیرمقدور و ناممکن است.

«انگیزه در مدیریتهای متداول دنیا»

انگیزه را در مدیریت معاصر می‌توان چنین
ارزیابی کرد:

انگیزه‌های برون ذاتی که مدیران در این
نوع مدیریت همواره تحت قوه جبر یا شبه جبر
عوامل محیط اجتماع و قدرتهای مافوق بوده و
برای حفظ و صیانت خود از عوامل مخرب و
قدرتهای حاکم تلاش کرده و هدفی جز ارضاء

انسان از دیدگاه وحی تنها موجودی است که صاحب قلم است و خداوند او را مکرم و مفتخر به قلم گردانید.

بر اساس هدایت الهی تعالی و تکامل بخشد و
استعدادهای بی‌نهایت او را شکوفا کند و در
عین حال به ابعاد جسمانی و نیازهای مادی او
نیز عنایت کند و انسان را به تکامل و تعالی
زندگی انسانی بازگردانده و این عین اصالت
انسان است.

فطره (ویژگی دوم)

تا آنجا که از آثار اسلامی برمی‌آید، در
مورد هیچیک از موجودات از فرشتگان و
غیره خدا فطرتی به نام فطره... قرار نداده و
تنها به انسان فطرت الهی داده است. در سوره
روم آیه ۳۰ می‌فرماید: *فَطَرْتَهُ... اَلَّتِی
فَطَّرَ اِنْسَانَ عَلَیْهَا.*

بر اساس آیه فوق نوع خلقت انسان خلقتی
الهی و ربوبی... است و به تعبیر دیگر انسان
صاحب جذب الهی است و ربوبی... است و
این نوع وجود را خداوند ویژه انسان قرار داده
است.

فطره بمعنی ابداع اختراع و ابتدا نیز آمده
و بر وزن جلسه نوعی خلقت و ساختار است.
در حالیکه انسان گنجینه‌ای عظیم و عالمی
گسترده است و ابعاد بس وسیعی دارد و یکی از
نیازهای او نیاز مالی است.

نیاز به اطمینان و آرامش روان و انسان
می‌خواهد خویش را از اختلالها و امراض
روانی مصون داشته که بدنال آرامش روانی
است.

نیاز به اخلاق و مذهب برای صیانت و
حفاظت ذات خویش از انحطاط پستی و
رسیدن به مدارج کمال و زیبایی و جمال
مطلق.

و این نیاز از غرائز عمیق انسانی است که
هیچ امری نمی‌تواند بجای آن انسان را ارضاء
نماید. رفاه مادی در هر حدی که باشد خلاء

ساختم و از روح خود در او دیدم، همه برای
او سجده کنید. وجود این لطیفه، انسان را تا
بمقام سجود قرار گرفتن برای ملائکه بالا برده
و این بدین معنی است که وجود روح منسوب
به... علت احترام و تکریم فرشتگان برای
انسان گردیده است.

امام صادق علیه‌السلام فرمود: سجده برای
خدا بود ولی در پیشگاه آدم برای تکریم و
بزرگداشت او انجام گرفت و آدم با این لطیفه
بمقامی باریافت که تکریم در برابر او بی‌اعتنائی
به شأن وی موجب طرد و لعن الهی و عامل
انحطاط و سقوط گردید.

امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید: شیطان
آتش بود طینت خود را با جسم مادی آدم
مقایسه کرد و با این مقایسه گمراه شد ولی اگر
خویش را با نورانیت آدم مقایسه می‌کرد
می‌فهمید که آدم برتر و والاتر است.^{۱۴}

«شأن انسان در ارتباط با مدیریت»

از کریمه شریفه و حدیث مذکور استفاده
می‌شود که انسان از چنان کرامت نفسانی
برخوردار است که بی‌اعتنائی به او و او را در
حکم ابزار قرار دادن و مانند حیوانات وی را
در آخور آب و علف و خوراک و پوشاک و
مسکن محدود نمودن، چنانچه در برخی از
مدیریتها مشاهده می‌کنیم، چیزی جز انحطاط
و سقوط بشریت در پی ندارد و چنانکه قبلاً
اشاره شد این نوع ینش درباره انسان معلول
عدم شناخت صحیح از او می‌باشد که به برکت
قرآن و اسلام این شناخت مقدور و میسر
است.

انسان قرآن، محصور در امور مادی نیست
او خلیفه... است، و تنها مدیریت اسلامی که
نسخ مدیریت... است می‌تواند انسان را

عوامل سلطه و در نتیجه حفظ موقعیت خویش ندارد. و طبیعی است که چنین انگیزه‌های بدور از منطق و فاقد ارزش حقیقی است.

«عالیترین انگیزه‌ها از دیدگاه قرآن»

عالیترین انگیزه‌ها از دیدگاه قرآن انگیزه‌های است که از نیاز به ذات متعال و احساس فقر ذاتی انسان نشأت گرفته باشد و تمام اموری را که در جهت ... و وجه او نباشد، فانی و ناپایدار می‌داند که: کل شی فان و بقی وجه ربک ذوالجلال والاکرام: همه چیز جز وجه رب فانی و تباه است و ماعندا... خیر و البقی: آنچه در نزد خداست بهتر و باقی‌تر است.

«مراتب انگیزه»

انگیزه خداجوئی، خودداری مراتب و مدارجی است که تفاوت میان درجات و مراتب آن بسیار است. الف: انگیزه‌های که ناشی از خشیت و ترس

شخص از قهر و عذاب باشد، بدین معنا که محرک شخص بر عمل، عنصر ترس است. این نوع انگیزه اگر چه خود ممدوح و مندوب می‌باشد و صاحبان آن ستوده و ممدوح هستند ولی عالی و والا نیست.

ب: انگیزه‌های که ناشی از امید طمع به رحمت‌ها و نعم آن جهانی باشد و یا هر دو عنصر ترس و امید در آن موثر باشد. این نوع انگیزه نیز مطلوب و پسندیده است ولی عالی نیست.

ج: انگیزه‌هایی که ناشی از عشق به ذات پروردگار و ادراک استحقاق ذات برای عبادت باشد و عامل محرک وصال و ملاقات و رضای رب محبوب می‌باشد و این نوع انگیزه عالی‌ترین چیزی است که انسان می‌تواند واجد آن باشد.

در حدیث شریف منسوب به سرور آزادگان و سید عبادت‌کنندگان علی علیه السلام آمده است:

عبادت‌کنندگان سه دسته‌اند: عده‌ای

عبادت می‌کنند خدا را به جهت نیل به نعمتهای آن جهانی و جمعی خدا را عبادت می‌کنند به منظور ترس و فرار از عذاب الهی که عبادت اولی عبادت تجار و عبادت دومی عبادت بندگان است و سه دیگر آنان که عبادت را نوعی شکر و سپاس منعم دانسته و برای رضایت او عبادت می‌کنند که عبادت آزادگان است و این برترین نیايشها است^{۱۵}.

بنابر این فطره ... که خداوند انسان را بر آن فطرت آفریده، بمعنی نوعی ساختار است، ساختاری توحیدی و الهی و رو بخدا بگونه‌ای که اگر او را از امید فطره اولیه منحرف نسازند ملازم و متوجه معبود و... است و انحراف از فطرت نوعی بیماری است.

درک بی‌نهایت (سومین ویژگی انسانی)

استعداد آدم برای درک بی‌نهایت، ویژگی دیگری است که خداوند به انسان عطا فرموده است. در سوره بقره آیه ۳۱ می‌فرماید: وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ ائْتُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ. خداوند تمام اسماء را به آدم تعلیم داد و آنگاه آن حقایق و اسماء را بر فرشتگان عرضه فرمود و گفت خبر دهید از این حقایق اگر در دعوی خود صادق می‌باشید. فرشتگان معترف به عجز خویش و عظمت مقام آدم گردیدند و در مقام اعتذار برآمده و گفتند: سبحانک لاعملم لنا الاماعلمتنا انک انت العليم الحکیم. خداوند تو منزهی ما دانشمان اندک است و نمی‌دانیم مگر آنچه را که تو بما بیاموزی، تو دانای حکیمی. بنابراین جمله علم آدم رسماً کلها کاشف از درک و علم بی‌نهایت است و اینکه آدم همه حقایق عالم را می‌داند و از ذات حق تعالی تعلیم گرفته است.

خلق آخر (ویژگی چهارم)

انسان بواسطه عنایت الهی و لطیفه روح در او خلق دیگری است. خداوند مراحل خلق انسان را چنین بیان فرموده:

و به حقیقت انسان را از پاره گلی آفریدیم

آن پاره گل را نطفه و در جایگاه محکمی جای دادیم و سپس آن نطفه را (خون بسته - حیوان ریز - اسپرم) علقه کردیم پس علق را مانند قطعه گوشتی که جویده شده باشد قرار دادیم و بران استخوان آفریدیم و روی استخوان را گوشت آفریدیم بعد از تمام شدن این مراحل او را خلق دیگری ساختیم. مبارک است خداوند، خداوندی که احسن خالقین است.^{۱۶}

پس از اینکه مراحل تدریجی خلق انسان در بعد مادی کامل گردید و تمام شد ما آن را خلق دیگری کردیم (خلق مادی را خلق دیگری ساختیم) بگونه‌ای که آثاری وراء آثار مادی دارد.

بنابراین، از انشاء خلق آخر اگر به ترکیب یا پیوند ماده به غیر ماده تعبیر کنیم، شاید تعبیر محققانه‌ای نباشد و بهتر همان است که از سیاق و ظاهر آیه استفاده می‌شود که انسان بواسطه عنایت الهی و انشاء او مخلوق احسن و مبارکی شد و با انشاء مذکور استعداد و توان یافت که تا بی‌نهایت درک نماید و بتواند از حسیض پست مادی و حیوانی به اعلی درجه علینی و فوق فرشتگان عظیم‌القدر و الشأن قرار گیرد و در رهنمودهای عالی و متکامل خود تا بجائی برود که فرشته علم و معلم انبیاء حضرت جبرئیل نتواند با او همراهی و هم سفری کند و به چنان مرحله‌ای از قرب و نزدیکی به حضرت ذات وارد شود که اگر جبرئیل وارد شود یا بهتر بگویم نزدیک گردد، در دریای عظمت و هیبت ذات محرق گردد که اگر یک بند انگشت نزدیک گردیدم همانا می‌سوختم.

زمینه‌های تکامل و رشد در انسان

تکامل و رشد در هر موجودی مبتنی و منوط به زمینه‌های قابل و قابلیت پذیر می‌باشد و بدون قابلیت در قابل، فیض از فیاض صادر نمی‌گردد نه بواسطه بخل و عجز که در ناحیه فیاض بخلی و عجزی نیست، بلکه بواسطه عدم قابلیت و پذیرش و گیرندگی که در ناحیه قابل و مقبول وجود دارد بنابراین رشد انسان به قابلیت نیاز دارد که خداوند قابلیت لازم و کافی

نخستین دستوری که پیامبر اسلام (ص) فراگرفت و اولین چیزی که بدان مخاطب گردید، قلم است.

را به انسان عنایت فرموده است.

اینکه به آن زمینه‌ها و عوامل رشد از دیدگان قرآن اشاره می‌کنیم.

الف - قلم و بیان:

انسان از دیدگاه وحی تنها موجودی است که صاحب قلم است و خداوند او را مکرم و مفتخر به قلم گردانید. تعلیم و قلم و آگاهی به آنچه برای بشر پوشیده است از برکات صفت کرم بی‌نهایت خداوند است. نخستین دستوری که پیامبر اسلام فراگرفت و اولین چیزی که بدان مخاطب گردید و سر آغاز رسالت رسول خاتم قرار گرفت، قلم است. قلم را که سنبل علم و معرفت می‌باشد و خداوند در کف با کفایت انسان نهاد.

در سوره الرحمن نیز به این موهبت بزرگ که خداوند به ذره ناچیز عنایت فرمود اشاره شده است.

خدای رحمن به اقتضای رحمت واسعه‌اش قرآن را تعلیم فرمود و برای آموزش قرآن انسان صاحب قلم را آفرید و به او بیان داد تا خود از معارف قرآن بهره گیرد و به دیگران نیز بواسطه بیان و قلم بیاموزد و به استعدادهای بی‌کران که در او نهفته است فضیلت بخشد^{۱۷}. و در جای دیگر برای ارائه عظمت این عامل رشد و بیان تقدس آن، بدان قسم یاد می‌کند: *ن والقلم و ما یسطرون*، قسم به قلم و خط قلم.

۱- در میان موجودات زمینی تنها انسان به نعمت قلم مفتخر گردیده است.

۲- خداوند تنها به انسان، علم بیان، کرامت کرده است.

۳- حضرت رحمن، براساس رحمانیت، دانش قرآن را نازل گردانیده است.

۴- خداوند انسان را برای فهم قرآن آفرید و

بیان را برای فهم و درک قرآن بدو بخشید.

۵- انسان موظف است که از این موهبت کامل، بهره‌برداری کند. خود بفهمد، درک کند و بدیگران انتقال دهد.

ب: وجدان اخلاقی

انسان از دیدگاه وحی ملهم به وجدان اخلاقی و اصول فضائل و رذائل است. در سوره شمس می‌فرماید: *وَنَفْسٍ وَ مَاسُویهَا فَآلَهَمَّا فُجُوزَهَا وَ تَقویهَا قَدَآلِفٍ مِّنْ زَکِیَّهٍ وَ قَدْحَابٍ مِّنْ دَسَآءٍ*^{۱۸}.

انسان قرآن، موجودی است پویا، متغیر و در درون خود از دور بعد فعل و انفعال فاعلیت و قابلیت، برای پذیرش خوب و بد برخوردار می‌باشد.

انسان در مکب اسلام مانند تکه چوب یا پاره کاغذی نیست که هر چه بر صفحه بی‌رنگش وارد شود، تنها پذیرد و هیچگونه انعطافی از خودش در مقام رد و قبول نشان ندهد.

بلکه براساس الهام الهی، موجودی است مختار و انتخابگر که می‌تواند تشخیص بدهد و برگزیند. انسان قرآن، هم چنانکه در محیط بیرون از خود و پیرامون خویش قدرت حرکت و جابجائی فیزیکی دارد و می‌تواند از نقطه‌ای به نقطه دیگر منتقل شود، همان اندازه یا بیشتر در محیط درون و عالم وسیع نفس که بمراتب وسیع‌تر و گسترده‌تر است، قدرت تحول و

تطور دارد. در قرآن کریم از این تحرک به هجرت تعبیر شده و به مؤمنین هشدار داده که سعادت انسان در گرو این هجرت است و بدون هجرت ایمان شخص بارور و مشر ثمر نمی‌گردد.

در قرآن کریم به دو نوع هجرت تصریح شده: ۱- هجرت فیزیکی (مانند مهاجرت

مسلمانان از مکه به مدینه (۱۹) - ۲ - هجرت درونی (از مراتب بهیمی و حیوانی به مراتب و مدارج علوی و ملکوتی) و منظور از هجرت در آیاتی از قرآن هجرت درونی است و حرکت از نقص به کمال، از پلیدی به پاکی و اگر منظور هجرت فیزیکی بود، می‌بایست بسیاری از مردمیکه اهل ایمان و عمل و اهل تقوی و انزوا هستند، به دلیل عدم مسافرت و عدم جابجائی مکانی، از ولایت ... خارج باشند که بطور مسلم چنین نیست.

در سوره مدثر آیه خطاب به رسول می‌فرماید: **والرحز فاهجرای پیامبر**، از پلیدی تو بسوی پاکی سفر کن. در هجرت از نوع دوم مسافرت و هجرت از درون و در درون انجام می‌گیرد و روح از جهل به نور و از فساد به صلاح، از غی به رشد سفر می‌کند. ترک گناه و سرکوب نمودن صفات بهیمی و سبعی، هجرتی است که از منزل حیوانیت بمقام ملکی انجام یافته.

در قرآن کریم، کمال ایمان منوط به هجرت شده و بدیهی است که آنچه ایمان منوط به آنست، نمی‌تواند لزوماً هجرت فیزیکی باشد چرا که ای بسا انسانها که قادرند بدون هجرت مکانی به کمال دست یابند ولی هجرت روحی در هر حال موجب و علت تکامل انسانی است، در هر کجا که باشد. اگر شخص در دامان پیامبر و خانه وحی هم باشد اگر از درون هجرت نکنند، به کمال دست نمی‌یابد. چنانچه بسیاری مانند ابولهب، ابوجهل و ... در کتار نبی‌اسلام بودند و بدرجاتی که سلمان فارسی، مقداد و بلال حبشی رسیدند، نرسیدند بلکه سقوط هم کردند مانند ابوالحکم که به او ابوجهل می‌گفتند و به زنش نیز عنوان **حماله الحطب** لقب داده بودند.

از هجرت درونی، درلسان عرفا و فلاسفه عارف گونه، به سفرهای نفس هم تعبیر شده که بدین ترتیب آمده است:

الف: سفر از خود بخدا (معرفت حق - اول الدین معرفت)

ب: سفر از خدا در خدا (یعنی غور

در صفات و اسماء الهی)

ج: سفر از خدا بسوی خلق خدا با خدا (بازگشت به عالم طبیعت)

د: سفر با خدا در خلق خدا (برای نجات و ارشاد و هدایت انسانها)

ج: انسان و گرایشهای متضاد

انسان قرآن می‌تواند گرایشهای متضاد و ناهم سو داشته باشد.

می‌تواند با گرایش به فضائل درلوی ولایت ... و هدایت او حرکت کند. که در این فرض هر چند در جهان پر از تعب و شقی و زحمت باشد،^{۲۰} می‌تواند علی‌رغم همه ناملایمات از آرامش روحی و نفس مطمئنه برخوردار باشد.^{۲۱}

پس از آنکه آدم ظلم بر نفس را پذیرفت و شقی و تعب زندگی در کره زمین را بر خود هموار کرد، خداوند به او فرمود: کسیکه در زندگی و حیات زمینی هدایت مرا پیروی کند علی‌رغم مشکلات زندگی زمینی، نه ترسی و نه ناراحتی هیچیک متوجه او نخواهد شد.

بلکه در نتیجه عرفان حق تعالی، ناملایمات و مصائب در ذائقه عرفان او شیرین تر از عسل خواهد شد. همچنین انسان می‌تواند گرایش منفی و ضدخدا داشته باشد و آن هنگامیست که در تحت ولایت شیطان قرار گیرد که پذیرش این ولایت برای انسان در حالیکه تحت ولایت الله نباشد، اجتناب‌ناپذیر است زیرا که طبیعت انسان بدون ولایت نیست یا ولایت‌الله و یا ولایت نفس که همان شیطان

طاغوت است که فرمود: خدا ولی مومنین است و آنانکه کافر به خدا باشند اولیاء آنان طاغوت است که از ویژگی‌های ولایت طاغوت اخراج انسان از نور به ظلمت است.^{۲۲}

و نکته مهم اینست که در فرض پذیرفتن ولایت غیرخدا، اربابان متعدد و اولیاء متعددی برانسان مسلطند و هر کدام انسان را بسوی می‌برند که نقطه مشترک و نهایت حرکت همه بسوی پستی و آتش و ظلمت است و در قرآن کریم با دو دسته از آیات روبرو هستیم که در یک دسته انسان هدایت یافته به هدایت الهی انسانهایی که ولایت حق و الله را پذیرفته‌اند و دسته دیگر انسانهایی که به غیر الله گرویده‌اند معرفی می‌شوند.

انسان تحت ولایت الله، انسانی است که از نظر مقام و منزلت می‌تواند خلیفه‌اله باشد (و آنگاه که پروردگار به فرشتگان فرمود من در زمین خلیفه از خود قرار می‌دهم و انسان را خلیفه خود در روی زمین قرار دادم).^{۲۳}

انسان تحت ولایت‌اله، انسانی است که ملائکه بر او سجده می‌برند و تمام فرشتگان به کسرامت بزرگداشت و عظمت دادن به او فراخوانده شده‌اند.^{۲۴} انسان تحت ولایت‌الله انسانی است که خداوند وی را احسن مخلوقات خوانده و در خلقت وی بخود دست مریزاد گفته است.^{۲۵} انسان تحت ولایت‌الله در جوار **حقتعالی** و در ردیف فرشتگان و علمائی که گواه بر وحدانیت خداست قرار دارد که گواهی او را خداوند در ردیف گواهی خویش قرار داده است.^{۲۶} انسان تحت ولایت حق، پذیرای بزرگترین مسئولیت‌ها است.^{۲۷}

«انسان و انگیزه»

انسان از دیدگاه وحی موجودی تک انگیزه نیست بدین معنی که انگیزه‌های وی در امور مادی و زندگی عاجل خلاصه نمی‌شود، بلکه بسیاری از انگیزه‌های حاکم بر انسان از سنخ امور مادی نمی‌باشد.

انسان در مقایسه با انگیزه‌های غیرمادی نیز

بقیه در صفحه ۴۳

شناخت مفاهیم و ویژگیهای بازرگانی

(قسمت دوم)

از: فواد وجدانی

- بانیان مؤسسات بازرگانی، در ازاء سرمایه‌گذاری و زحمات و فعالیت‌های خود، انتظار پاداش و منفعت مناسب دارند و درعین حال و در جریان کسب منفعت، نیازها و حوائج دیگران را نیز مرتفع می‌سازند.

۴- میزان جلب توجه و عکس العمل: از آنجا که نتایج اقدامات مؤسسات بازرگانی و خصوصی کل جامعه را تحت تأثیر قرار نمی‌دهد، لذا اقدامات و فعالیتهای این گونه مؤسسات کمتر توجه مردم را به خود جلب نموده و باعث عکس العمل آنها می‌شود.

۵- قیمت روز و مظنه بازار برای محصول یا خدمت: معمولاً قیمت عرضه محصولات تولید شده توسط سازمانهای بازرگانی با نرخ بازار روز بستگی کامل دارد و هرچه نرخ بازار بالاتر باشد بالتبع نفع بیشتری عاید این نوع سازمانها و صاحبان آنها شده و تولید بیشتر را تشویق می‌کند.

۶- تفاوت در حجم و وسعت قلمرو سازمان: سقراط فیلسوف بزرگ در محاوره خود با یکی از اهالی آتن به نام «نیکو مچایدس» تنها دلیل را که برای تفاوت میان اداره خصوصی و اداره امور دولتی عنوان می‌کند، در اندازه و وسعت قلمرو فعالیتهای این دو نوع سازمان است و سازمانهای بازرگانی معمولاً از وسعت قلمرو کمتری نسبت به سازمانهای دولتی برخوردارند.

وظایف بازرگانی:

گفته شد بازرگانی ماهیتاً شامل فعالیتهاست که به منظور کسب در آمد و سود انجام می‌شوند و انگیزه کسب منفعت مهمترین عامل تشکیل شرکتها و مؤسسات بازرگانی بوده و میزان سود حاصله امروزه یکی از معیارهای سنجش موفقیت مدیران بازرگانی به حساب می‌آید. انگیزه کسب منفعت که در واقع اولین و آخرین هدف تشکیل مؤسسات بازرگانی است با توجه به نظریه انتظار^{۱۰} هم قابل توجه است زیرا بانیان مؤسسات بازرگانی در ازاء سرمایه‌گذاری و زحمات و فعالیتهای خود انتظار پاداش و منفعت مناسب را دارند و در عین حال و در جریان کسب منفعت نیازها و حوائج دیگران را نیز مرتفع می‌کنند و در قالب این بده و بستانها، وظائف بازرگانی شکل

۲- خدمات و محصولات انحصاری یا نیمه انحصاری: علیرغم انحصاری تلقی شدن خدمات و محصولات سازمانهای دولتی، سازمانهای خصوصی و بازرگانی هم، گاهی در عمل جنبه‌های انحصاری یا نیمه انحصاری به خود می‌گیرند. بهترین نمونه در این مورد کارتلها و تراستها هستند که در فصول آتی مفصلاً راجع به آنها صحبت خواهد شد.

۳- نظارت‌های قانونی: اعمال و تصمیمات سازمانهای خصوصی و بازرگانی کمتر از سازمانهای دولتی در قید و بند مقررات قانونی قرار دارند و نظارت قانونی جز بر نحوه تشکیل و اداره عمومی این شرکتها و مؤسسات جنبه استثنایی دارد.

وجوه افتراق مؤسسات بازرگانی با سایر سازمانها:

سازمانهای بازرگانی و اداره امور آنها با سایر انواع سازمانها تفاوتهایی دارد که اهم این تفاوتها را به شرح ذیل می‌توان خلاصه نمود:

۱- انگیزه جلب منفعت: مهمترین اختلاف میان سازمانهای بازرگانی و سایر سازمانها در انگیزه جلب منفعت است. فن مایرز^۹ اداره امور سازمانهای بازرگانی را صرفاً مبتنی برکسب منافع دانسته و معتقد است که عامل یا انگیزه جلب منفعت به خودی خود باعث می‌شود که وسیله‌ای برای محاسبه و اندازه‌گیری میزان موفقیت و درجه کارآیی یک سازمان بازرگانی بوجود آید.

در اکثر نقاط جهان، کشورهای همجوار به منظور رفاه حال مرزنشینان موافقت می‌نمایند، ساکنان مناطق مرزی کالاهای مصرفی روزانه خود را با تسهیلات و معافیت‌های خاص مرزی و گمرکی، از استانها و شهرهای مجاور کشور همسایه تأمین نمایند.

گرفته و تبیین می‌شوند. ذیلاً به اهم این وظائف اشاره می‌شود^۱:

۱- بازرگانی فواصل زمانی و مکانی بین‌عرضه و تقاضا را از بین می‌برد:

اغلب تولیدات کشاورزی در فصول معینی از سال تولید و عرضه می‌شوند ولی در تمام طول سال مورد تقاضای مردم می‌باشند. بازرگانی این فاصله زمانی را با به کارگیری مکانیزم انبار برطرف می‌نماید. به عنوان مثال حیوانات که معمولاً در اوایل پائیز برداشت می‌شود توسط عوامل بازرگانی خریداری و در انبارهای مناسب ذخیره و در طی سال بر حسب تقاضا به بازار مصرف عرضه می‌شوند. همچنین محصولات خاص یک ناحیه توسط واسطه‌های بازرگانی خریداری و با بکارگیری مکانیزم حمل و نقل در دسترس مردم سایر نقاط قرار می‌گیرد.

این وظیفه بازرگانی فقط در محدوده جغرافیایی و سیاسی یک کشور صورت نمی‌گیرد بلکه می‌تواند بین دو نقطه کره زمین انجام شود. به عنوان مثال، محصول بهاره چای سیلان توسط بازرگانان خریداری و در طول سال در دسترس مردم سایر نقاط کره زمین قرار می‌گیرد.

۲- بازرگانی فاصله زمانی بین خرید کالا و پرداخت بها و ارزش آن را می‌پوشاند:

بانکها و سایر مؤسسات اعتباری که جزو سازمانهای بازرگانی به حساب می‌آیند، با پرداخت وام و یا تضمین پرداخت بهای کالا و خدمات، فاصله زمانی بین خرید کالا و استفاده از خدمات را با پرداخت بها و ارزش آنها پوشش می‌دهند.

۳- بازرگانی بین اختلاف قیمت زمانی و مکانی کالاها موازنه برقرار می‌کند:

اتخاذ سیاست کنترل قیمتها و توانایی خرید انبوه و انبار نمودن و حمل و نقل بهینه کالا باعث می‌شود که بازرگانی بتواند اختلاف قیمت بین زمان و محل تولید با زمان و محل فروش را تا حد زیادی تعدیل نموده و به حد معقول برساند. به همین دلیل در یک نظام بازرگانی کارآمد، قیمت محصولات درایم مختلف سال با هنگام تولید اختلاف اندکی (ناشی از هزینه‌های انبارداری) دارد و نیز قیمت محصولات در سایر نقاط به نسبت محل تولید اختلاف معقولی (افض ناشی از هزینه‌های حمل و نقل و تسهیلات فروش) دارد.

۴- بازرگانی تولیدکننده را از نظر دارا بودن بازار فروش به منظور افزایش سطح تولید مطمئن می‌نماید:

تولید کنندگان علاقمندند از میزان تقاضا برای محصولات خود اطلاع داشته باشند و به طرق مختلف زمینه لازم برای فروش بیشتر محصولاتشان فراهم گردد. بازرگانی با اتخاذ سیاستهای تبلیغاتی و بازاریابی، بازار بیشتری برای عرضه محصولات تولید کنندگان فراهم نموده و آنان را به افزایش تولید تشویق می‌نماید، بدین جهت تأمین بازار فروش و تضمین منفعت، تولید کنندگان را به بالا بردن سطح تولید و عرضه بیشتر محصولاتشان ترغیب می‌نماید.

انواع بازرگانی:

صاحب نظران رشته بازرگانی تقسیمات متعدد و مختلفی را از انواع بازرگانی ارائه نموده‌اند ولی به لحاظ سهولت درک مطلب، در این مقاله ابتداء بازرگانی به لحاظ موقعیت جغرافیایی و محدوده سیاسی کشورها به دو نوع عمده داخلی و خارجی تقسیم شده و سپس تقسیمات فرعی آنها توضیح داده می‌شود:

۱- بازرگانی داخلی: بازرگانی داخلی به داد و ستد و معاملاتی اطلاق می‌شود که در داخل محدوده جغرافیایی یک کشور انجام شود. بدین مفهوم که کلیه داد و ستدها، مبادلات، معاوضه کالا و هر نوع عملیات بازرگانی که بین اتباع یک کشور و در حوزه جغرافیایی - سیاسی آن انجام شود، در محدوده بازرگانی داخلی قرار می‌گیرد. این عملیات شامل خرید و فروش محصولات داخلی کشاورزی، دامی، تولیدات صنایع داخلی، حمل و نقل هوایی، زمینی و دریایی انجام امور بیمه‌ای، انبارداری و ... می‌شود.

آنچه می‌تواند بطور مؤثر بازرگانی داخلی یک کشور را تحت تأثیر قرار دهد، قوانین و مقررات حاکم بر نظام بازرگانی داخلی آن است. این قوانین و مقررات شامل قوانین مالیاتی، گمرکی، بانکی، صنفی و کارگری

معمولاً کشورهای یک منطقه معین که دارای ویژگیهای خاص فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و جغرافیایی هستند، به منظور تأمین نیازمندیهای خود و صدور مازاد محصولات و نیز افزایش سطح تولید و ایجاد زمینه اشتغال، با یکدیگر متحد شده و بازار مشترک و بازرگانی منطقه‌ای ایجاد می‌کنند.

آن را وارد کشور خود نموده و به کشور ثالث می‌فروشد و بدین وسیله در هزینه‌های حمل و نقل و ترخیص کالا (گمرک) انبارداری و حقوق واسطه‌ها و ... صرفه جویی می‌شود.^{۱۷}

د- بازارگانی منطقه‌ای^{۱۸}: معمولاً کشورهای یک منطقه معین که دارای ویژگیهای خاص فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، جغرافیایی و ... هستند به منظور تأمین نیازمندیهای خود و صدور مازاد محصولات و در نتیجه افزایش سطح تولیدات و بالمال ایجاد زمینه اشتغال برای اتباع خود و بالا بردن سطح زندگی مردم منطقه و بطور کلی سهم شدن در منابع یکدیگر و ایجاد تسهیلات لازم در عملیات بازرگانی و ایجاد سد دفاعی اقتصادی در مقابل رقبای تجاری سایر نقاط، با یکدیگر متحد شده و بازار مشترک و بازرگانی منطقه‌ای را ایجاد می‌نمایند، از قدیمی‌ترین انواع این بازرگانی می‌توان به پیمان شش کشور اروپایی (فرانسه، آلمان، ایتالیا، بلژیک، هلند و لوکزامبورگ) اشاره نمود که در سال ۱۹۵۷ در رم منعقد گردید، بعداً شش کشور دیگر اروپایی (انگلستان، اسپانیا، پرتغال، دانمارک، یونان و ایرلند) نیز به آن پیوسته و جامعه اروپایی (بازار مشترک اروپا^{۱۹}) را به وجود آوردند که در حال حاضر ۱۲ کشور باقریب به ۳۴۰ میلیون نفر جمعیت را شامل می‌شود.

همچنین در این رابطه با منطقه تجارت آزاد اروپا^{۲۰} (متشکل از کشورهای سوئد، نروژ، فنلاند، ایسلند، سوئیس و اتریش) می‌توان اشاره نمود که در ژوئیه ۱۹۶۰ تأسیس گردید و یا پیمان همکاریهای اقتصادی

مرزی با کشورهای همجوار نظیر پاکستان، ترکیه، روسیه و ... انجام می‌گیرد.

ب- بازرگانی دو جانبه^{۱۳}: اگر کشوری در ازاء صادرات محصولات خود به کشور معینی از همان کشور مایحتاج خود را تأمین نماید، این نوع بازرگانی خارجی، متقابل یا دو جانبه نام دارد. بازرگانی دو جانبه یا متقابل معمولاً در اجرای تفاهمات به عمل آمده بین دو کشور و از طریق پروتکل‌های تجاری برقرار می‌گردد.

ج- بازرگانی چند جانبه^{۱۴}: این روش بازرگانی آزادترین طریقه بازرگانی خارجی بوده و معمولاً چندین کشور در آن مشارکت دارند، در این نوع بازرگانی کشور A به کشور B کالا صادر نموده و معادل ارزش و بهای کالای صادره، از کشورهای C و D مواد اولیه و قطعات نیم ساخته وارد می‌نماید و سپس کشور B با کشورهای C و D تسویه حساب می‌نماید. ضمانت حسن انجام این نوع بازرگانی برپایه معاهده کاملة الوداد^{۱۵} قرار دارد.

بازرگانی سه جانبه یا سه گوشه و یا سه نقطه‌ای^{۱۶} نیز از انواع بازرگانی چند جانبه به حساب آمده که بین سه کشور انجام می‌شود. در این نوع بازرگانی، کشور اول کالاهایی را از کشور دوم خریداری می‌نماید ولی این کالاهای را با گواهی حمل (صادر از کشور صادر کننده) و بارنامه و سایر اسناد مربوطه به کشور ثالث می‌فروشد و در این صورت کشور اول بدون دریافت کالا و فقط به استناد اسناد صادره از کشور دوم، کالا را معامله نموده و

است که محدودیتها و معافیت‌های هر یک می‌تواند رونق و یا کساد بازرگانی داخلی را باعث گردد. حمایت دولتها از بازرگانی داخلی و ایجاد تسهیلات لازم در انجام مبادلات بازرگانی می‌تواند تجار داخلی را به قبول خطرات و مشکلات بازرگانی راغب نماید و این موضوع تأثیر مستقیمی در بهبود بازرگانی داخلی داشته و باعث افزایش تولید و عرضه محصولات مورد نیاز جامعه شده و گردش اقتصادی پول و سرمایه آهنگ سرعتری می‌یابد.

۲- بازرگانی خارجی: بازرگانی خارجی، به داد و ستد و معاملات و مبادلات تجاری که در ماورای مرزهای سیاسی یک کشور انجام شود اطلاق می‌گردد. بنابراین بازرگانی خارجی ممکن است حداقل بین دو کشور همجوار (بازرگانی مرزی) و یا چندین کشور در نقاط مختلف جهان (بازرگانی چند جانبه) انجام گردد. هر کشوری ناگزیر است مایحتاج خود را که در داخل قادر به تولید و تأمین آن نیست از سایر کشورها وارد و مازاد محصولات خود را به کشورهای نیازمند صادر نماید. صادرات محصولات تولیدی و توسعه بازرگانی خارجی باعث ورود ارز به کشور صادر کننده و در نتیجه افزایش قدرت تولید آن می‌شود. بازرگانی خارجی ممکن است به یکی از صور ذیل انجام شود:

الف - بازرگانی مرزی^{۱۲}: در اکثر نقاط جهان کشورهای همجوار براساس پروتکل و موافقت‌نامه‌هایی به منظور حفظ روابط سیاسی و رفاه مرزنشینان و فراهم آوردن امکان حل اختلاف مرزی موافقت می‌نمایند، مرزنشینان کالاهای مصرفی روزانه خود را با تسهیلات و معافیت‌های خاص مرزی و گمرکی از استانها و شهرهای مجاور کشور همسایه تأمین نمایند. در بعضی موارد محل یا نقاط معینی از مرز دو کشور جهت مبادله کالا در نظر گرفته می‌شود. در کشور ما ایران نیز بازرگانی مرزی از طریق شرکتهای تعاونی مرزنشینان و در نقاط خاص

سه جانبه بین ایران، ترکیه و پاکستان که در ۱۹۶۸ بین سه کشور منعقد گردید^{۲۱} نیز نمونه‌ای از بازرگانی منطقه‌ای به حساب می‌آید.

هـ - بازرگانی عبوری^{۲۲}: همانطور که از اسم آن پیداست و سوابق تاریخی طولانی نیز مبین این نوع بازرگانیت، کشورهایی که بین کشور صادر کننده و وارد کننده قرار می‌گیرند با انعقاد قراردادهای متقابل و اخذ حق عبورهای معین، اجازه عبور کالای صادره را می‌دهند. یا بعضی از کشورها، مبادی آزاد صادراتی ایجاد کرده و با انبار کردن کالای تجاری دیگران در آنجا (بودن هیچگونه تصرف در کالای امانتی) به یافتن مشتری برای آن کالا کمک کرده و خریدار، کالای خود را از مبادی آزاد تجاری دریافت می‌نماید. کشوری که بندر یا مبداء صادراتی آزاد در آن قرار دارد، حقوق خاصی به لحاظ حمل و نقل، تخلیه و بارگیری و سایر عملیات بندری از کشور صادر کننده دریافت می‌دارد، بدون آنکه کالایی از حدود مرز یا گمرک آن کشور عبور نماید و در صورت نیاز به کالاهای کشور

صادرکننده ناگزیر است بهای کالا را به کشور صادرکننده پرداخت نماید.

و - بازرگانی از راه صدور مجدد^{۲۳}: همانطور که در بخش تاریخچه بازرگانی در ایران توضیح داده شد، ایرانیان در زمان هخامنشیان جلو انتقال ابریشم خام چین به اروپا را گرفته و آن را خریداری و بافته صادر می‌کردند. یعنی واردات ابریشم چین از ابتدا به قصد و نیت صدور مجدد انجام می‌پذیرفته است. امروزه در بسیاری از کشورهای پیشرفته که از تکنولوژی بالایی برخوردارند این شیوه بازرگانی مرسوم است. یعنی مواد خام اولیه و کالای نیم ساخته را از سایر کشورها وارد نموده و پس از تغییر و تکمیل، مجدداً به همان کشورها و یا سایر نقاط جهان صادر می‌نمایند. مواد معدنی، درختان جنگلی، نفت خام، پنبه، پشم و کتان از جمله موادی هستند که در بازرگانی به روش صدور مجدد مورد معامله واقع می‌شوند.

نحوه پرداخت بهای کالاهای مبادله شده:

عملیات بازرگانی خارجی بر حسب نحوه

پرداخت بهای کالای خریداری شده به یکی از روشهای ذیل انجام می‌شود:

الف - بازرگانی به روش نقدی^{۲۴}: روش انجام این نوع بازرگانی این است که پس از توافق فروشنده و خریدار بر سر قیمت، خریدار نسبت به گشایش اعتبار و پرداخت بهای کالای خریداری شده به صورت نقدی اقدام نموده و بانک طرف قرارداد، اعتبار گشایش یافته را به اطلاع فروشنده رسانده و فروشنده نسبت به تکمیل و ارسال کالای سفارش شده اقدام و اسناد حمل و سایر مدارک را تحویل بانک داده و پول خود را دریافت می‌نماید.

ب - بازرگانی با مهلت پرداخت^{۲۵}: گاهی بر حسب توافق خریدار و فروشنده بهای کالای خریداری شده با مهلت توافق شده پرداخت می‌گردد. بدی اوضاع و احوال اقتصادی کشور صادر کننده بطور اعم، از مهمترین دلایل قبول این روش بازرگانی است و بطور اخص، گاهی کشور صادر کننده به لحاظ ملاحظات سیاسی و اجتماعی و کمک به کشور وارد کننده و در قالب توافقات اقتصادی و بازرگانی به این روش بازرگانی تن در می‌دهد.

ج - بازرگانی تهاتری^{۲۶}: بازرگانی تهاتری یا پایاپای، بر حسب توافق بین دو کشور و در قالب قراردادهای همکاریهای اقتصادی و بازرگانی متقابل انجام شده و دو کشور می‌پذیرند که در مدت معینی کالا و خدمات مشخصی را با در نظر گرفتن ارزش مساوی (یا معادل) با یکدیگر معاوضه و مبادله نمایند.

د - بازرگانی به روش تسویه حساب^{۲۷}: بعضی اوقات دو کشور تقبل می‌نمایند که با انعقاد قرارداد و پروتکل همکاریهای اقتصادی متقابل در طی مدت زمان معین تا سقف اعتبار مشخصی، به یکدیگر کالا صادر نمایند. یعنی توافق می‌کنند که جمع ارزش کالاهای صادره

بقیه در صفحه ۵۱

تولیدکنندگان علاقمندند از میزان تقاضا برای محصولات خود اطلاع داشته باشند و به طرق مختلف، زمینه لازم برای فروش بیشتر محصولاتشان فراهم گردد. بازرگانی با اتخاذ سیاستهای تبلیغاتی و بازاریابی، بازار بیشتری برای عرضه کالای تولیدکنندگان فراهم می‌کند.

استانداردهای کیفیت ISO 9000

نوشته: محمد بلوریان تهرانی

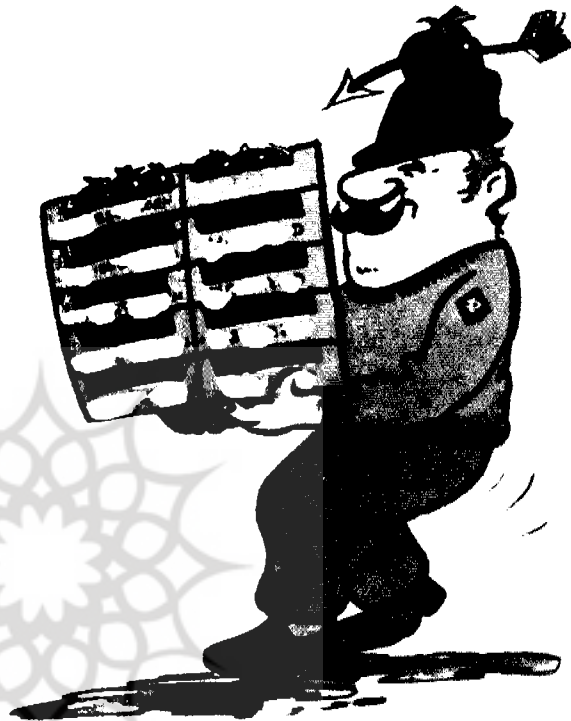
● هر مشتری ناراضی، نارضایتی خود را حداقل به ۹ نفر دیگر منتقل می‌کند.

گیری شده است که هر مشتری ناراضی مراتب عدم رضایت خود را به ۹ نفر دیگر انتقال می‌دهد و نوعی تبلیغات منفی که سرکوب کننده انگیزه‌های خرید است انجام می‌دهد. بدیهی است هیچ بنگاه تولیدی یا بازرگانی با کیفیت ضعیف کالا یا خدمت نمی‌تواند برای مدت زیادی در بازار رقابتی دوام و حیات داشته باشد و الزاماً باید کیفیت کالا یا خدمت خود را ارتقاء دهد.

از این رو است که مدیران بنگاه‌های تولیدی یا بازرگانی، می‌بایست با استانداردهای کیفیت آشنا شده و از کیفیت برتر به عنوان مهم‌ترین و قوی‌ترین حربه فروش استفاده نمایند.

در حال حاضر که معضلات ارزی به صورت یک تهدید جدی برای اقتصاد ملی و حیات بنگاه‌های اقتصادی در آمده است و افزایش صادرات کالاها بعنوان مکمل و ترمیم کننده کسری دریافت‌های خارجی شناخته شده است، ضرورت دارد تولید کنندگان کالاها و صادراتی استانداردهای کیفی و قابل رقابت با سایر تولید کنندگان در عرصه جهانی را رعایت نموده و قبل از آنکه مقررات بین‌المللی، محصولات ایرانی را به دلیل فقدان تحصیل گواهی استاندارد از چرخه مبادلات و تجارت جهانی حذف کند، این استانداردها را بدست آورند.

در این نوشتار سعی می‌شود پس از ذکر علل ضعف کیفیت کالاها داخلی، آشنایی اولیه با مفاهیم استاندارد و استانداردهای کیفیت ایزو، بدست داده شده و چگونگی تحصیل گواهی نامه کیفیت ایزو و مزایای آن توضیح داده شود.

مقدمه:

یکی از مفاهیم اساسی در بازارهای کالا و به ویژه در بازاریابی صادراتی، «کیفیت» است. کیفیت یا Quality از دیدگاه بازاریابی به آن گروه از صفات یا ویژگی‌های کالا اطلاق می‌شود که باعث تأمین رضایت مصرف کننده شود. بدیهی است وقتی مصرف کننده از کالایی رضایت دارد که نیازهای او را به بهترین وجه، با کمترین هزینه و با کمترین خطا و اشتباه تأمین نموده و در این راستا تداوم و استمرار داشته باشد.

«کیفیت» یکی از مفاهیمی است که در نظام سنتی یا قدیمی بازاریابی یعنی نظام محصول گرا مطرح نبوده و در نظام جدید یعنی در نظام بازارگرا مطرح شده است.

در نظام بازارگرا، کالایی تولید می‌شود که بتواند نیازی از مصرف کننده را پاسخ گوید و

هدف جلب رضایت مشتری و خدمت رسانی به اوست. یک تحقیق انجام شده در رابطه با کنترل کیفیت در غرب نشان می‌دهد اگر تعداد افراد ناراضی از کیفیت کالاها را ۱۰۰ فرض کنیم، از این تعداد فقط چهار درصد به بنگاه تولید کننده یا مراجع رسمی دیگر مانند دادگاه شکایت برده و ۹۶ درصد بقیه به علل گرفتاری‌های زندگی از این عمل خودداری یا صرف نظر می‌نمایند. اما مسئله به همین جا خاتمه نمی‌یابد زیرا از میان ۹۶ درصد مشتریان ناراضی ۹۱ درصد آنان، برای بار دوم به آن بنگاه یا مؤسسه مراجعه نموده و یا آن کالا را اتباع نمی‌نمایند و فقط ۵ درصد از مشتریان ناراضی ممکن است تحت شرایط اجبار مجدداً به سراغ همان مؤسسه یا کالا بیایند. در قسمت دیگری از همین تحقیق نتیجه

علل ضعف کیفیت کالاهای داخلی

برخی از علل مهم در ضعف کیفیت تولیدات داخلی به شرح زیر طبقه‌بندی می‌شود:

الف - درآمد نفت

درآمدهای سرشار نفتی در سالیان قبل از پیروزی انقلاب اسلامی موجب شده بود بسیاری از تولیدکنندگان داخلی اعم از آنها که به نوعی با شرکت‌های چند ملیتی مواد در ارتباط بودند و به طور یک جانبه نمی‌توانستند در ارتقاء کیفیت محصول قدمی بردارند، یا آنها که فقط در بازار داخلی فعال بودند، هیچکدام ضرورت ارتقاء کیفیت و رقابت با کالاهای مشابه خارجی را حس نکرده و اصولاً جهت‌گیری اقتصاد ملی نیز متوجه صادرات غیر نفتی نبود. بعنوان مثال درآمدهای نفتی سالانه بین ۲۰ تا ۲۵ میلیارد دلاری در سالهای ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۶ را در نظر آورید که در مقایسه با هزینه‌های ارزی سالانه که در حدود ۱۳-۱۲ میلیارد دلار بود، هرگونه ضرورتی برای برنامه‌ریزی‌های صادرات غیر نفتی را منتفی می‌کرد.

ب - عدم آگاهی نسبت به لزوم کیفیت

بسیاری از مدیران و متخصصین صنایع داخلی از تحولات و حرکات اقتصادی و بازرگانی دنیا مطلع نبوده و معمولاً غافلگیر می‌شوند.

ج - ابعاد کوچک صنایع

آمار واحدهای تولیدی داخلی نشان می‌دهد از ۳۴۰ هزار واحد تولیدی داخلی ۳۳۰ هزار واحد آن دارای کمتر از ده نفر پرسنل هستند، یعنی در حقیقت کارگاه می‌باشند و از ۱۰ هزار کارخانه موجود، فقط ۱۲۰۰ کارخانه با پرسنل بیش از ۵۰ نفر وجود دارند که با توجه به ابعاد می‌توان امکان توجه به کیفیت و صادرات کالا در مورد آنها را در نظر آورد.

- کیفیت، مهم‌ترین و قویترین حربه فروش است.
- در بسیاری از صنایع ایران، وجود مدیران یا کارکنان فاقد انگیزه باعث افت کیفیت کالا شده است.

د - حمایت‌های دولت

ز - مالکیت دولتی
در ۱۵ سال گذشته به علت تغییر مالکیت واحدهای تولیدی و صنعتی بزرگ، مصادره‌ها، ملی‌شدن‌ها و ... انگیزه‌های سودآوری، تأمین رضایت مصرف‌کننده، توسعه تولید و ... از بین رفته و متأسفانه در بسیاری از صنایع وجود مدیران یا کارکنان فاقد انگیزه باعث افت کیفیت کالا شده است.

در طول پانزده سال گذشته، اقدامات حمایتی دولت از صنایع داخلی، موانع گمرکی، تسهیلات اعتباری، نرخ ارز ترجیحی و بالاخره وجود تقاضاهای ارضاء نشده باعث گردیده است، تولیدات داخلی با قیمتی کمتر از تولیدات مشابه خارجی به بازار عرضه شده و مصرف‌کننده نیز به دلیل وجود نیاز، توجهی به کیفیت نداشته باشد. اما اخیراً از یک طرف با ایجاد تسهیلات و نرمش‌هایی که در بازرگانی خارجی بوجود آمده و از جانب دیگر با افزایش نرخ ارز، کالاهای خارجی با کیفیت بهتر و با قیمتی مساوی و یا حتی کمتر از تولیدات داخلی به دست مصرف‌کننده می‌رسد و بدیهی است که مصرف‌کننده، کالای خارجی را ترجیح می‌دهد.

هـ - مصرف‌گرایی

جمعیت جوان، مهاجرت و وجود تقاضاهای ارضاء نشده باعث گردیده است کالاهای مصرفی قطع نظر از کیفیت، جذب بازار گردد.

و - مواد اولیه نامرغوب

بدیهی است مواد اولیه مرغوب، کالای مرغوب را بوجود می‌آورد و از مواد اولیه غیر استاندارد، فاسد و یا باز یافت شده نمی‌توان انتظار داشت کالای مرغوب تولید گردد. در ۱۵ سال گذشته به دلایل عدیده اقتصادی، تولیدکنندگان از مواد اولیه مرغوب خارجی محروم بوده و در داخل نیز به همان علل، مواد اولیه مرغوب تولید نشده است.

تعریف استاندارد

استاندارد کردن به معنی نظم بخشیدن و برقراری اصول و ضوابط در تولید، توزیع، تجارت یا ارائه خدمات است. استانداردهای کیفیت، اصول و ضوابطی هستند که به منظور حفظ سطح معینی از کیفیت، حفظ سلامت و ایمنی، صرفه‌جویی‌های کلی در اقتصاد و دیگر تسهیلات برقرار می‌شود. معمولاً در هر کشور یک سازمان یا تشکیلات دولتی متولی و ضابط استاندارد کردن کالاها و خدمات می‌شود و قواعد و قوانینی را بعنوان ضوابط استاندارد ملی تبیین و معرفی می‌نماید.

استاندارد کردن دارای فواید بی‌شماری است. این فواید هم برای تولیدکننده و هم برای مصرف‌کننده می‌تواند دارای اهمیت باشد. که بعنوان مثال می‌توان از تقلیل ضایعات، صرفه‌جویی در مصرف انرژی، بهبود کیفیت محصول، افزایش تولید، افزایش فروش، تسهیلات در حمل و نقل و انبارداری، اطمینان از ایمنی و سلامتی، دوام و عمر بیشتر، تعمیر و نگهداری ساده‌تر و اصولی‌تر و بالاخره سهولت در مشتری‌یابی و اخذ سفارشات را نام برد.

- استانداردهای کیفیت ISO، نه فقط کالاها بلکه مؤسسات تولید کننده را استاندارد می‌کند.

● کشورهای بازار مشترک اروپا در نظر دارند از سال آینده از ورود کالاهای خارجی که مؤسسات تولید کننده آنها فاقد گواهی استاندارد ISO 9000 باشند، خودداری نمایند.

استانداردهای بین‌المللی

در ایران مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی و در دنیا سازمان بین‌المللی استاندارد (I.S.O.) متولی و نظار بر امور استاندارد کالاها و مؤسسات تولیدی هستند. استانداردهای بین‌المللی از جانب یکی از تشکیلات وابسته به ITC یا مرکز تجارت جهانی برقرار و معرفی می‌شود. ITC نیز به

نوبه خود و بعنوان یک سازمان وابسته به سازمان ملل، در جهت منافع کلی مردم دنیا فعالیت دارد.

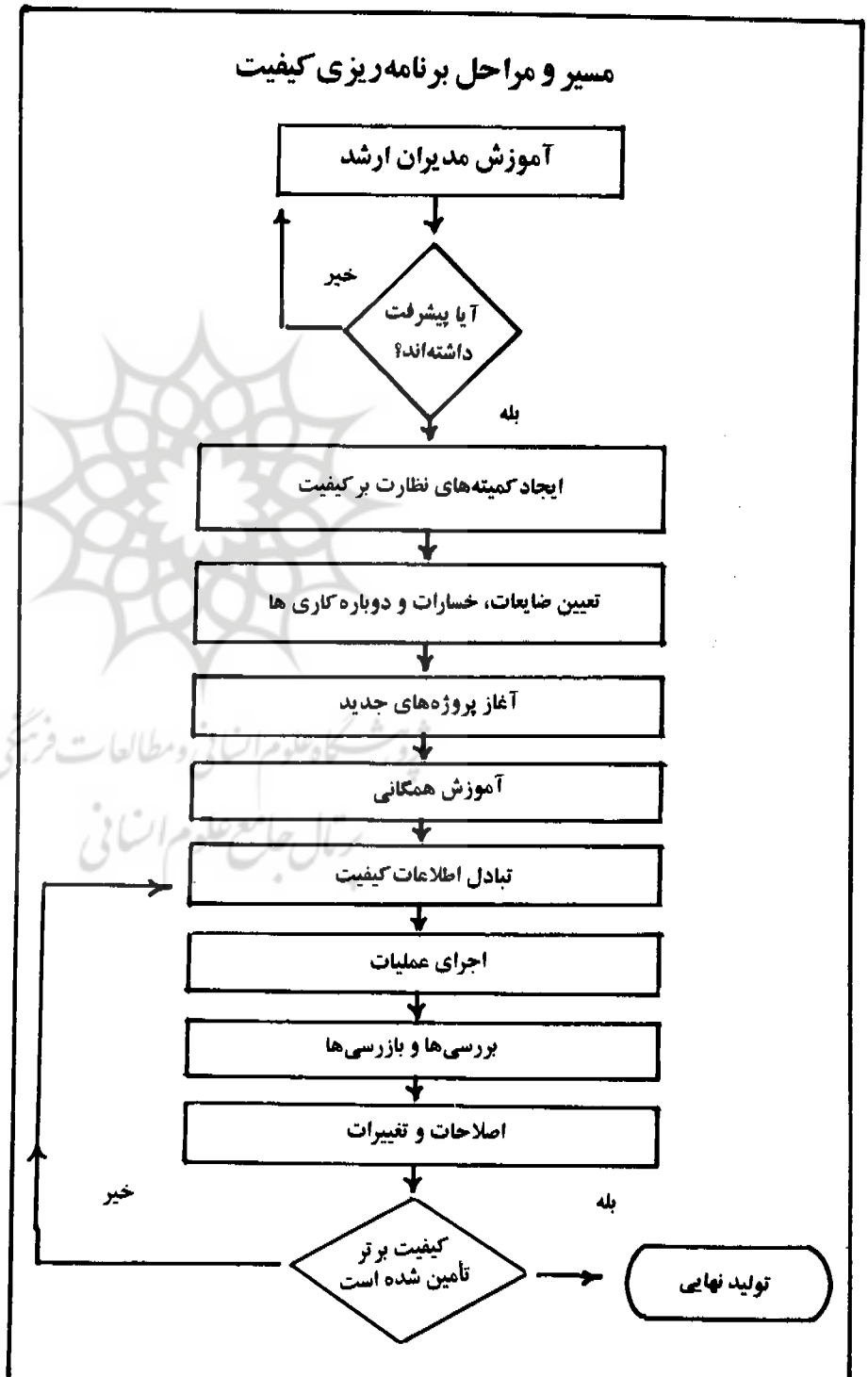
ISO، در زمینه‌های مختلف تولیدی و خدماتی استانداردهایی را تعیین و با شماره‌های معینی آنها را طبقه‌بندی می‌نماید. فی‌المثل اگر یک صادر کننده ایرانی درصدد صادرات لیمو ترش جهرمی به اروپا باشد، با مراجعه به استاندارد شماره ISO/۳۶۳۱ خواهد دانست که مصرف کننده اروپایی، لیموترش شیرازی را روی شانه‌هایی نظیر شانه تخم مرغ و با یک روکش مشبک و قابل ورود و خروج هوا، در اندازه‌هایی همسان به وزن تقریبی هر عدد ۸۰ گرم می‌پسندد. او میل دارد این محصول قبلاً به کمک مواد روغنی، چرب شده و امکان خشک شدن و کاهش رطوبت آن سلب گردد. همچنین این محصول باید فقط توسط هواپیما حمل شده و در کارتن‌های کوچک چهار کیلویی بسته‌بندی شده باشد.

استانداردهای کیفیت ISO که از شماره ISO/9000 تا ISO/9004 تعیین و منتشر شده است، به منظور ایجاد و نگهداری یک سیستم کیفیت در بنگاه‌های تولیدی به کار گرفته می‌شود. به موجب این استانداردها، مؤسساتی که دارای بخش‌های طراحی، تحقیقات و توسعه، تولید، نصب و خدمات بعد از فروش باشند می‌توانند استاندارد شماره ISO/9001 را رعایت و از مؤسسات معتبر بین‌المللی گواهی نامه دریافت دارند.

همچنین مؤسساتی که فقط به امور تولید و نصب اشتغال دارند می‌توانند استاندارد شماره ISO/9002 را رعایت و از مؤسسات معتبر بین‌المللی گواهی نامه دریافت دارند و بالاخره مؤسساتی که به امور بازرسی کالا و آزمایشات مربوط به تطابق مشخصات نمونه با کل محموله اشتغال دارند می‌توانند استاندارد شماره ISO/9003 را رعایت و از مؤسسات معتبر بین‌المللی گواهی نامه دریافت دارند.

موارد بررسی

استانداردهای کیفیت ISO نه فقط یک

● دریافت گواهی استاندارد ISO 9000 به منزله یک پاسپورت برای ورود به بازار کشورهای اروپای غربی است.

کالا بلکه بنگاه تولید کننده و مراحل ساخت را مورد بررسی و معاینه قرار می دهد. ذیلاً بخش های مورد بررسی نام برده می شوند.

مزایای دریافت گواهی نامه های استاندارد ISO

- الف - ایزو ۹۰۰۰ می تواند مؤسسات تولیدی را در طراحی و اعمال روش ها و ضابطه های کنترل کیفیت راهنمایی کند.
- ب - ایزو ۹۰۰۰ می تواند مؤسسه را از دوباره کاری ها و حسابرسی های داخلی و ممیزی های مختلف رهایی بخشد.
- ج - ایزو ۹۰۰۰ مؤسسه را مجبور خواهد ساخت برنامه ها و روش های تأمین کیفیت کالاها را مکتوب و مدون سازد.
- د - دریافت گواهی استاندارد ایزو ۹۰۰۰ به ویژه برای صادر کنندگان کالا به اروپای غربی یک پاسپورت ورود به بازار و یک مزیت استراتژیک است.
- ه - ایزو ۹۰۰۰ باعث تقلیل ضایعات، کاهش اشتباهات و تأمین رضایت مصرف کننده است.
- و - ایزو ۹۰۰۰ سرآغاز یک سلسله اصلاحات دامنه دار و فرآیند بهبود کلی مدیریت سازمان است.

جزئیاتی از نحوه صدور گواهی نامه ایزو

- الف - گواهی کیفیت ISO 9000 به هیچ بنگاه یا شرکت تولیدی یا خدماتی اعطا نمی شود بلکه به امانت واگذار می شود.
- ب - این گواهی نامه ها فقط برای یکبار صادر نمی شود، بلکه دائماً در معرض بازدید و بازرسی مجدد و اخذ یا تجدید است.
- ج - ماسدادم که تسهیلات، روش ها، ماشین آلات و پرسنل واجد شرایط در مؤسسه ای وجود دارند، این گواهی نامه معتبر است.
- د - اخذ این گواهی نامه بطور عادی و در صورت آمادگی شرایط متقاضی شش ماه بطول می انجامد. بقیه در صفحه ۳۹

استاندارد ISO نباشند خودداری نمایند.

ذیلاً اسامی مؤسسات مجاز به صدور گواهی نامه ISO در اروپا بر شمرده می شود.	
در سوئیس	SQS
در فلاند	SFS
در هلند	KEMA
در ایتالیا	UNI و CSQ
در آلمان	DQS
در پرتغال	IPQ
در سوئد	SIS
در نروژ	NSF
در ایسلند	STRI
در انگلستان	BSI
در یونان	ELOT
در بلژیک	AIB
در اسپانیا	AENOR
در فرانسه	AFAQ
در اطریش	OQS
در دانمارک	DS
در ایرلند	NSAI

در حال حاضر بسیاری از کشورهای آسیایی از مؤسسات معتبر فوق گواهی نامه استاندارد کیفیت دریافت نموده و وضعیت بنگاه های خود را با ضوابط ISO تطبیق داده اند. فی المثل در ترکیه در حدود ۳۰ بنگاه تولیدی گواهی نامه های استاندارد ایزو را دریافت نموده اند.

- مسئولیت مدیران در کیفیت
- اصول و ضوابط کیفیت (بطور مکتوب)
- نحوه ممیزی و بازرسی و کنترل کیفیت
- سهم هزینه های کیفیت در بازاریابی محصول
- کنترل طراحی محصول
- کیفیت مواد اولیه خریداری شده
- کنترل فرآیند تولید
- نحوه عیب یابی و رفع نواقص در فرآیند تولید
- بررسی علل عیوب و نواقص
- بازرسی و آزمایش محصول
- کنترل تجهیزات
- حمل و نقل، انبارداری، بسته بندی و تحویل
- خدمات بعد از فروش
- وجود متون کتبی بعنوان راهنمای عملیات تولید
- کنترل و بازرگری نیروی انسانی و آموزش آنها
- استفاده از روش های آماری
- ایمنی و سلامت محصول

مؤسسات صادرکننده گواهی استاندارد ISO 9000

در حال حاضر مؤسسات مختلفی در امریکا، کانادا و اروپا وجود دارند که با دریافت هسزینتهای بین ۵۰۰۰ تا ۵۰۰۰۰ دلار جنبه های مختلف تولیدی و توزیعی بنگاه ها را بررسی نموده و در صورت تطابق با ضوابط استاندارد ISO، گواهی نامه ای به نفع آن بنگاه صادر می کنند. بدیهی است ضمانت اجرایی فقدان گواهی استاندارد ISO، خودداری از داد و ستد یا عبارت دیگر تحریم کالاهای صادراتی بنگاهی است که این گواهی نامه را تحصیل نموده است.

به قرار اطلاع کشورهای بازار مشترک در نظر دارند از سال آینده از وارد نمودن کالاهای تولیدی مؤسساتی که دارای گواهی

انسان‌گرایی و تعاون

در شعر شهریار

از: کیومرث فلاحی

حسن تعاون، مدنیت و داد
مایه الفت بود و اتحاد

سید محمد حسین بهجت تبریزی متخلص به «شهریار» از سرایندگان بلند آوازه شعر پارسی و آذری معاصر است. وی به سال ۱۲۸۳ خورشیدی در تبریز دیده به جهان گشود. خاندان وی از اهالی روستای «خشگناب» بخش «قره چمن» تبریز بودند و پدرش حاج میرزا آقا خشگنابی از وکلای درجه اول تبریز و از دانشمندان و اهل ادب بود.

کودکی شهریار در روستاهای سنگول آباد و قیش قرشاق و خشگناب تبریز گذشت و خاطره شیرین آن دوران برای همیشه در ذهن و روانش باقی ماند. از تحصیلات خود را با آموختن گلستان و نصاب پیش پدر آغاز کرد و در همان آغاز با دیوان «لفظ الفتی یافت، به طوریکه بعدها گفت:

هرچه دارم همه از دولت حافظ دارم (۱)

«شهریار» تحصیلات دبستان و دوره اول دبیرستان را در مدارس «متحده» و «فیوضات» تبریز گذراند و در سال ۱۳۰۰ به تهران آمد و تحصیلات دبیرستانی را در «دارالفنون» به پایان رساند سپس وارد مدرسه طب شد و پس از پنج سال تحصیل و کمی پیش از اخذ مدرک پزشکی، از قیل و قال مدرسه دل آزرده شد و کنج خلوت گزید.

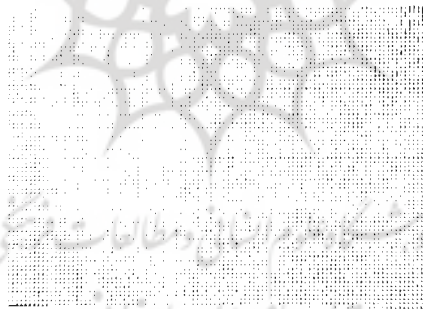
در این باره گفته‌اند که شهریار به دام عشق نافرجامی گرفتار شد که به سودای آن تحصیل را رها کرد. اما این ناکامی آتش درون و جستجو برای یافتن معشوق ابدی را در دلش شعله‌ور ساخت و تحول درونیش وی را به مقامات معنوی کشاند تا جایی که از قید غلایق دنیوی رست و در جرگه شوریدگان درآمد.

«شهریار» در شهریورماه سال ۱۳۶۸ خورشیدی چهره در نقاب خاک کشید، و تربتش در مقبره شعرای تبریز قبله اهل دل است.

شهریار و شاعران

«شهریار» از کودکی مفتون نامداران شعر پارسی به ویژه «حافظ» و «مولانا» بود. در آغاز شاعری «بهجت» تخلص می‌کرد و بعدها با تفاعل از دیوان حافظ درخواست تخلصی دیگر کرد و بیت زیر از دیوان خواجه «شاهد» آمد.

که چرخ سکه دولت به نام شهریاران زد
روم به شهر خود و شهریار خود باشم

و شاعر «بهجت» را به «شهریار» تبدیل کرد.

«شهریار» در سرودن قصیده و غزل و مثنوی سرآمد سرایندگان معاصر است. مرحوم ملک الشعراء او را نه تنها افتخار ایران بلکه مایه مباهات شرق دانسته است و استاد فرزانه، محمد علی جمالزاده در حقش گفته است:

در باب شهریار نامدار هرچه بگویم کم
گفته‌ام و واقعاً جا دارد بگویم:
شرح شورانگیز عشق شهریار
در غزل می‌پیچد و سیم و سه تار (۲)

گفتمیم که تحولی در زندگی شهریار به وجود آمده بود. تحولی که در ذهن و روان شهریار رخ داد، شعر و کلامش را نیز رنگی دیگر زد. او در خلوت خویش به حق پناه برد و از «دولت قرآن» مدد گرفت و هرچه خواست یافت و گمشده‌اش را در اسلام و علی (ع) دید. این حقیقت را در مضمون شعرهای «صدای خدا»، «قیام محمد»، «مناجات»، «مولاعلی و شریح قاضی»، «کاروان کربلا»، «جهاد عقیدت»، و ... می‌توان دریافت و عمق گرایشهای شهریار را بر آنچه گفته است باور کرد.

«شهریار» پس از پیروزی انقلاب اسلامی از جهاد قلمی باز نایستاد (۴) و با سرودن اشعاری چون «سلام جنگجویان دلاور ...» «تشریف قبول» و ... در خدمت اسلام و میهن اسلامی بود.

از دیدگاههای انسانی در

شعر شهریار

شهریار شاعری است انسانگرا و اشعارش از عشق و ارادت به انسان حکایت دارد. او اندیشه‌های انسان‌گرایانه مغربیان را نیز برگرفته از آرمانهای والای مشرق زمین به ویژه تعالیم اسلام می‌داند.

وی در مقاله «سبکها و مکتب‌های شعر ایران» که در دیماه ۱۳۳۵ خورشیدی نگاشته است درباره جهان وطنی و اومانیسیم غربی چنین داوری می‌کند:

جهان وطنی کمال فوتوریسیم (۵) است که می‌خواهد همه افراد انسان را در یک مجتمع و یک خانواده بداند که کره زمین خانه اوست، عین مشرب ماست، مائیم که با شعار «بنی آدم اعضای یکدیگرند» خیلی پیش از آنها پرچمدار این مکتب هستیم.

اومانیسیم (۶) کمال مکتب جهان وطنی است. حس نهایی می‌خواهد به جامعه بشری روح یگانه‌ای بدهد. این همان حس سفر از خلق به خالق است که در عرفان مشرق زمین است. متأسفانه در مغرب زمین این روح یگانه هم برای یکدسته بخصوص افراد بشر است که حتماً می‌رسد به موضوع نژاد یا ملیت یا چیزی از این قبیل که باز ناگزیر از برتری دادن عده‌ای است که بر عده دیگر. در مشرق زمین اگر خصوصیتی هم باشد، موضوع ایمان به خداست که در دسترس همه هست و سیاه و سفید در مقابل آن یکسان است. زیرا اسلام ایده‌اش مساوات است و با ایمان را جز بر صبر و فروتنی و خدمت به نوع فرمانی نمی‌دهد و اگر فضیلتی برای ایمان و تقوی قائل باشد فضیلت اخروی است نه دنیوی (۷).

شاعر ما بر این باور است که: مغرب زمین با همه پیشرفت هایش از نبود عاطفه و وجدان و عشق در عذاب است، از این رو به «انیشتن» شکافته و کاشف اتم می‌دهد:

انشتین ناز شست تو:

نشان دادی که جرم و جسم چیزی جز انرژی نیست

اتم تا می‌شکافد جزو جمع عالم بالاست
به چشم موشکاف اهل عرفان و تصوف نیز
جهان ما حباب روی چین آب را ماند
من ناخوانده دفترهم که طفل مکتب عشقم
جهان جسم، موجی از جهان روح می‌بینم
اصالت نیست در ماده

انشتین صد هزار احسن ولیکن صد هزار افسوس
حریف از کشف و الهام تو دارد بمب
می‌سازد
انشتین بغض دارم در گلو دستم بدامانت

نبوغ خود به کام التیام زخم انسان کن
سر این ناجوانمردان سنگین دل به راه آور
نژاد و کیش و ملیت یکی کن ای بزرگ
استاد
زمین یک پایتخت امپراطوری وجدان کن
تفوق در جهان قائل مشو جز علم و تقوا را

انشتین باز هم بالا
خدا را نیز پیدا کن (۸):

در مکتب «شهریار» انسانها شاخ و برگ
کهن درخت تناوری هستند که بهم وابسته و
پیوسته‌اند. اگر شاخه‌ای از درخت بشریت
افکنده شود سرسبزی و سرافرازی به یکبار از
آن درخت رخت بر می‌بندد.
آدمیان، شاخه و برگ همدند
کاینهمه از یک تنه آمدند
اصل درختی است کهن کز بهشت
کند خداوند و در این دشت کشت
خلق همه شاخ درخت خداست

شاخ درختی که درختی جداست
هرکه تنی کشت نه شاخی فکند
بلکه درخت بشر از بیخ کند
آدمیان زنده به یکدیگرند
دست و دل و دیده و پاو سرند (۹)
بر این پایه «انسان خاکی دور افتاده از
اصل» باید بداند که:

جمله برادر بهم و خواهریم
کاینهمه از یک پدر و مادریم
برتری نیست کسی را به کس
برتری از آن خدا دان و بس (۱۰)
و با توجه به این مهم «تعاون» و
«معاذت» و «همراهی» است که آرامش را به
شاخه‌های تنه استوار درخت هستی که در
تندباد «طوفان» سیاست و خودخواهی و برتری
جویی در معرض شکستن قرار گرفته است بر
می‌گرداند:

حس «تعاون» مدنیت و داد
مایه الفت بود و اتحاد
اینهمه سودای سیاست چرا؟
برده خریدن به سیاست چرا؟
شرط بود با همه یک رو شدن
درد بشر دیدن و دارو شدن
رسم خودی با همگان داشتن
خود همگان را خودی انگاشتن (۱۱)

فلسفه نبوت پیامبران نیز همین بوده است و
رسولان خدا جملگی برای آموزش این درس
بر انگیزخته شده‌اند و اسلام نیز که کامل کننده
دینهای گذشته است جز این نمی‌گوید:
دین خدا نیست بجز راه راست
راه که کج شد نه به سوی خدا است
تا بشریت به مثل کودک است
مکتب دین نیز کلاس یک است
مکتب موسی است دبستان دین
مقتضی طفل سبق خوان دین
مکتب عیسی که کند نغمه سر
دوره رشد است و بلوغ بشر
مکتب قومی است بدانش فزون
قابل تشبیه به دارالفنون
مکتب اسلام که کامل شده است

مدرسه عالی و دانشکده است
درس نهایی به بشر می‌دهد
خاتمه بر فتنه و شر می‌دهد
عدل و مساوات در او کار ساز
لغو در او برتری و امتیاز (۱۲)

در اشعار آذری «شهریار» نیز مکتب و خط
فکری او دنبال می‌شود. منظومه بی‌همتای
«حیدر بابایه سلام» هم، حکایت هجران از
اصل دور افتادگان است و داستان انسان
امروزی است که روزه‌گیرها گرفتارش می‌کند

و صفات انسانی تنها در قصه‌ها و خاطره‌های
کودکی برایش جلوه می‌نماید.
«نغمه حیدر بابای شهریار مانند نوای نی
نالان مولوی» چیزی جز حکایت آشنائیاها و
شکایت از جدائیاها نیست ولی حاصل و نتیجه
این اثر در حکایت و شکایت پایان نمی‌پذیرد
بلکه از راه تأثیر غیر مستقیم ناخود آگاهانه در
ضمیر خواننده حس صفا و محبت و معرفت
روحانی و معنویت را بیدار می‌کند و منظر دل
را با رنگ بیرنگی و احساس زیبایی می‌آراید
و موجب اعتلای نظر و عرق‌ید و صفای
خاطر می‌گردد. شهریار در این قطعه با قدرت

ورسای شگفت‌انگیزی توصیه عمیق و
شاعرانه «آلفرد دووینی» را که گفته است
«بیرستید آنچه را که هرگز دوباره نخواهید
دید» تفسیر می‌کند و اگر بخواهیم مفهوم گفته
«دوینی» را به روشنی دریابیم مثالی بهتر و
رستار از همین دو قطعه نخواهیم یافت (۱۵).
حیدر بابا جوانمردان هرگز حق نمک
فراموش نمی‌کنند
حیدر بابا شیطان ما را از راه راست
برگردانده
عشق و محبت را از دل‌های ما ریشه کن
کرده

چه سرنوشت سیاهی که برای جهانیان
نقشه کشیده
جهانی را به جان هم انداخته
و آستی را در خون خود غوطه‌ور ساخته
است
اگر به چشم‌های اشکبار نگاهی می‌کردند
هرگز خونی ریخته نمی‌شد
آنکه خود را انسان می‌خواند خنجر به کمر
نمی‌بندد (۱۶)

القصة سخن شهریار غصه‌ای است
برخاسته از دل که لاجرم بر دل هم می‌نشیند،
نغمه‌ای است که به ابتدال دچار نشده و درس
وفا می‌دهد. به قول خود او:
آنچه دیدم از نوای زندگی، نامبتدل
ناله سیم سه تارم بود و دیوان غزل (۱۷)
و آنچه خلاصه کلام را در «انسان باش»
چنین سروده است:
حبیب من، همه زخمم بیاومرهم شو
طیب من همه دردم بیاو و درمان
باش (۱۸)

حکایت همچنان باقی

تکمیل

«شهریار» به خواهش دست اندرکاران
تعاونیه‌های آذربایجان «سرود شرکت‌های تعاونی»
را به نظم درآورد. از آنجا که سرود یاد شده
می‌تواند به عنوان یکی از اسناد پیشینه تعاونی‌ها
در ایران به شمار رود، مناسب دیده شد تا با
نقل آن به این حکایت حسن ختام بخشیم.

سرود شرکتهای تعاونی

- پی نوشت ها:
- ۱- علی زهری - مقدمه چاپ اول جلد یکم دیوان شهریار.
  - ۲- نامه محمد علی جمال زاده به دانشکده ادبیات تبریز - ۱۷ دی ۱۳۳۶
  - ۳- شهریار محمد حسین - مقدمه جلد یکم دیوان شهریار
  - ۴- کیهان فرهنگی - شماره ۲ - اردیبهشت ۱۳۶۳ - صفحه سوم
  - ۵- زندگی دینامیک و صنعتی
  - ۶- انسان گرایی
  - ۷- محمد حسین شهریار - سبکها و مکتبهای شعر ایران - تبریز دیماه ۱۳۳۵
  - ۸- کلیات دیوان شهریار - جلد یکم شهریار - چاپ دوازدهم - انتشارات زرین و انتشارات نگاه - پاییز ۱۳۷۱ صفحه ۵۲۷-۵۳۰
  - ۹- کلیات دیوان شهریار - مثنویات - مثنوی صدای خدا - صفحه ۴۰۱
  - ۱۰- مأخذ قبلی - صفحه ۴۰۲
  - ۱۱- "
  - ۱۲- مأخذ قبلی صفحه ۴۰۵
  - ۱۳- "
  - ۱۴- کلیات دیوان شهریار - مثنویات - اسلام و خدمت اجتماع ص ۴۰۱
  - ۱۵- مقدمه منوچهر مرتضوی بر دیوان شهریار - تبریز تیرماه ۱۳۴۷
  - ۱۶- کلیات دیوان شهریار - مکتب شهریار - حیدرآباد سلام
  - ۱۷- کلیات دیوان شهریار - ماه عمل - صفحه ۲۰۵
  - ۱۸- کلیات دیوان شهریار - انسان - اش - صفحه

۱۹۶

شماره ۳۲ / اردیبهشت ۱۳۷۳ / تعاون / ۲۹

بین که خلق رو نهاد
بشرکت تعاونی

سزای چند دستگی
خرابی است و خستگی
رهایی از شکستگی

بود بشرط بستگی
بشرکت تعاونی

جوان و پیر برزگر
تهمت‌ان کارگر

گرفته دست یکدیگر
نهاده رو، سپرده سر

بشرکت تعاونی

زمین پر آب و دانه کن
خرابه‌ها خزانه کن

وطن نشاء خائنه کن
جوان خود روانه کن

بشرکت تعاونی

به زر خطر شیارها
نوشته اعتبارها

نوی شاخسارها
قرارها، مدارها

بشرکت تعاونی

بجلوه داس دیهقان
دروکنان، سرودخوان

به شانه چیده گیسوان
گشوده راه کاروان

بشرکت تعاونی

ندای صلح و معدلت

بشرکت است و مشورت

سلام باد تهنیت

بشرکت تعاونی

فکنده فتنه و فساد

ز یکدیگر به مهر و داد

فشرده دست اتحاد

ترانه بهارها

بهار بختیارها

سرود چشمه‌سارها

پیام کشتزارها!

همه بود شعارها

بشرکت تعاونی

گریو کارگاهها

خروش چرخ چاهها

خطوط شاهراهها

همه بود گواهها

بشرکت تعاونی

چو گله‌ها شود روان

به سبزه‌های پرنیان

زمین برنگ آسمان

صلا زندنی شبان

بشرکت تعاونی

تاریخ نهضت تعاون در ژاپن

در نظام اقتصادی ژاپن که شرکتهای بزرگ رشد چشمگیری نموده‌اند، شرکتهای کوچک و نیز تعاونی‌هایی که بر مبنای قانون تعاون تشکیل شده‌اند، به پیشرفتهای بزرگی دست یافته‌اند. در حال حاضر بیش از ۴۰ هزار تعاونی در زمینه‌های اعتبارات، بازرگانی، حمل و نقل و خدمات مشغول به کار هستند.

اساسی در ژاپن بوقوع پیوست که کشور را از سیاست انزوا که عمری ۳۰۰ ساله داشت، به یک وضعیت مدرن سوق داد. با وجود علل متعدد برای سقوط فتودالیسم، شکی نیست که عامل اصلی این تغییرات بحران اقتصادی شوگونات (Shogunate) بود. این بحران فشار زیادی بر کشاورزان و بازرگانان خرد، که قسمت اعظم جمعیت ژاپن را در آن زمان تشکیل می‌دادند، وارد ساخت.

رهبران کشاورزان معترض، در مقابل فضای گنگ نیمه قرن نوزدهم بپاخاسته و دست به سازماندهی خدمات اعتباری زدند که این امر از طریق جمع‌آوری نقدینه در بخش‌های مختلف ژاپن صورت گرفت. اینها اولین تعاونی‌های ژاپن بودند، لیکن براساس مفاهیم جدید تعاون برپا نشده بودند و نقش آنها به اجرای دستورالعمل‌های رهبرانشان محدود می‌شد.

تأسیس تعاونیها

گردانندگان می‌جی (Mwiji)، (۱۸۶۸-۱۹۱۲) بمنظور مدرنیزه کردن سیستم خود، در جستجوی نمونه‌هایی از اروپا - خصوصاً آلمان و فرانسه - بودند. این امر با ظهور پر قدرت سرمایه‌داری، به احیای اقتصاد و توسعه تجارت خارجی در ۳۰ سال بعد منجر شد و انگیزه‌ای برای تأسیس تعاونی‌هایی با تولیدات ویژه ژاپن و نیز محصولات کشاورزی مانند چای و ابریشم خام گردید.

بمنظور بهبود سطح زندگی، روش امور اعتباری رایفایزن و نیز قوانین حمایتی بکار گرفته شد. در عصر فتودالیته، هر صیادی در دهکده‌های ماهیگیری بطور مستقل کار می‌کرد، ولی مجوز تأسیس انجمن ماهیگیران (که سلف تعاونی‌های صیادی امروزیست)، بموجب قانون صید در سال ۱۹۰۱ صادر شد که بدین طریق توزیع تولیدات شیلاتی با بهبود سیستم‌های حمل و نقل، روبه افزایش قابل توجهی گذاشت.

در دهه ۱۹۲۰ فروشگاه‌هایی جهت ارائه تولیدات شیلاتی به عامه مردم در سراسر کشور

تعاون تأثیر مهمی بر روی سازمانهای ژاپنی داشته و بسیاری از سازمانهایی که عضو اتحادیه بین‌المللی نیستند هم، در امور تعاونی داخل شده‌اند.

پیشرفت تعاون در ژاپن، مانند بسیاری از کشورهای دیگر، حاصل تلاش سخت پیشینیان از یک قرن پیش می‌باشد.

ریشه‌های نهضت

پایان فتودالیسم

در سال ۱۸۶۸ یک سری تغییرات

از: ماشالله ایازی

مجموع اعضای تعاونی‌های وابسته به اتحادیه بین‌المللی تعاون در ژاپن به ۲۵ میلیون نفر رسیده‌اند که این تعداد یک پنجم جمعیت ژاپن را تشکیل می‌دهند. امروزه تعاون، بصورت بخشی تفکیک ناپذیر از زندگی ژاپنی‌ها در آمده و زمینه‌های متعددی، اعم از تعاونیهای تولید یا مصرف، در مناطق کشاورزی، کوهستانی و ماهیگیری و نیز شهرهای بزرگ را شامل می‌شود.

تشکیل شدند و از آن هنگام توزیع ماهی نقش مؤثری در فعالیت‌های اقتصادی انجمن‌های ماهیگیری ایفا می‌نماید.

همچنین در سال ۱۸۷۸ یک تعاونی مصرف توسط افراد مرفی و کارگران حامی این ایده و اتحادیه‌های آنها، با الهام از اصول راجدیل تأسیس گردید. متأسفانه این تعاونی بدلیل عدم قدرت مدیریت و نیز فشار ناشی از وحشت دولت از مؤسسات مستقل با شکست مواجه شد.

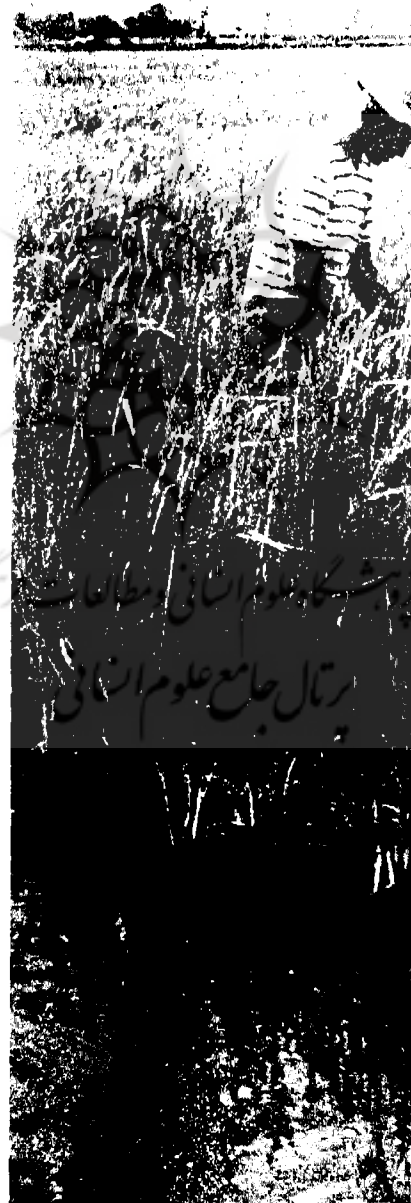
در زمینه جنگلداری از آنجائیکه بموجب اصول فتودالیسم مالکیت خصوصی بندرت مجاز شمرده می‌شد، دولت جدید، روشی را پیش گرفت که بموجب آن چند سازمان می‌توانستند مالکیت مشاع جنگل را بدست آورند که این امر موجب کنترل جنگلها نیز می‌گشت.

تأسیس تعاونیهای صنعتی

در اواخر قرن نوزدهم دولت تصمیم به بهبود وضع شرکت‌های کوچک و متوسط گرفت. ظرفیت این شرکتها بسیار پایین تر از ظرفیت شرکت‌های بزرگ بود و به همین دلیل در معرض نابودی قرار داشتند. با این حال، در همین هنگام، دولت موانع بزرگی بر سر راه فعالیتهای مستقل که سبب تهیه قانون جوامع تعاونی صنعتی در سال ۱۹۰۰ گردید قرار داد. هدف این قانون افزایش کارآئی از طریق همکاری مشترک خصوصاً از سوی خانواده‌های کشاورز و شرکت‌های کوچک و متوسط بود که باین ترتیب به ارتقاء سطح زندگی کمک می‌کرد. تعاونی‌های صنعتی بمنظور اعطای فراهم آوردن تسهیلات اعتباری، بازاریابی، خرید و تولید در سراسر کشور توسعه یافتند. پس از تنها ده سال فعالیت این تعاونی‌ها بیش از نیمی از شمار جوامع محلی را بخود اختصاص داده بودند. البته لازم به ذکر است که تعاونی‌های صنعتی اولیه عمدتاً توسط کشاورزان متمول تشکیل گردیده بودند.

با خاتمه جنگ جهانی اول، اقتصاد ژاپن با

یک دوره رکود مواجه گردید. بدنبال آن دولت شروع به حمایت از تعاونیهای فعال صنعتی و سازمانهای وابسته نمود. مردم شهرها که از کمبود مواد غذایی رنج می‌بردند، دست به اعتراضاتی در سراسر کشور زدند. در چنین شرایطی بود که طلایه داران تعاونی‌های امروزی در مناطق شهری موجودیت یافتند. در میان عامه مردم گرایش روز افزونی در جهت گرداندن مستقل سازمانهایی که توسط دولت بنا شده بود، بوجود آمد. در سال ۱۹۲۲ تعاونی‌های صنعتی به اتحادیه بین‌المللی تعاون پیوستند. همراه با رشد

تعاونی‌های صنعتی بانک مرکزی تعاون کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری بصورت فدراسیون‌های ویژه در سراسر کشور تأسیس شد. گام بعدی، توسعه تعاونی‌های صنعتی خدمات بیمه، انتشاراتی و درمانی را شامل گردید. گسترش تعاونی‌های صنعتی، موجب شد تا از سوی بازرگانان خرد و متوسط الحال، فعالیت‌های معارض با این تعاونیها آغاز گردد. در زمینه جنگلداری بدلیل ویژگی‌های خاص این صنعت، سازمانی وابسته تأسیس گشت و جنگلداران ناگزیر از پیوستن به این سازمان گردیدند. سوبسیدهای دولتی نیز بمنظور ارتقاء سریع فعالیت‌های این سازمان در نظر گرفته شد.

جنگ دوم جهانی و تعاونی‌ها

تعاونی‌ها و سازمانهای وابسته همراه با موفقیت در فعالیت‌هایشان، سعی در جدایی از دولت داشتند. البته بحران مالی جهان در سال ۱۹۲۹ بسیاری از تعاونی‌ها را به سقوط کشانیده بود. اما پس از بحران، عطش استقلال رو به فراگیر شدن نهاد. در مقابل، دولت هم بازسازی تعاونی‌ها و سازمانهای وابسته را بدست گرفت. در عین حال آمادگی دولت ژاپن برای جنگ جهانی دوم، تمام فرصتهای استقلال را از میان برداشت. در سال ۱۹۴۰ تعاونیهای صنعتی از اتحادیه بین‌المللی تعاون کناره‌گیری نمودند. در سال ۱۹۴۳، فعالیت تمامی تعاونیها متوقف گردید و بدین ترتیب عصر ظلمت تعاون در ژاپن آغاز شد.

دوران پس از جنگ

دهه ۱۹۴۰: دهه استقلال مالی

شکست در جنگ موجب نهضت‌های عظیم طرفداری از دموکراسی در سراسر کشور گردید و فرصتی را برای ساختن زیربنای جدیدی در تعاونی‌ها پدید آورد.

اصلاحات کشاورزی با همکاری دولت که تحت نفوذ ارتش اشغالگر بود، انجام شد. این

امر از طریق خریداری مزارع از صاحبان آنها و تقسیم نمودن بین کشاورزان بدون زمین صورت گرفت. در نتیجه ساختاری متشکل از شمار عظیمی از زمینداری خرد بوجود آمد.

قانون تعاونی‌های کشاورزی در سال ۱۹۴۷ و بمنظور حفظ ساختار جدید تهیه و بمورد اجرا گذاشته شد و در پی آن تقویت تعاونیهای جدید کشاورزی بشدت از سوی دولت مورد پشتیبانی قرار گرفت.

در همین هنگام فدراسیون‌های ویژه تعاونی‌های کشاورزی، یکی پس از دیگری در سطح کشور پدید آمدند، فدراسیون‌هایی چون فدراسیون ملی خرید، فدراسیون ملی بازاریابی تعاونیهای کشاورزی.

بدنبال اجرای قانون تعاونی‌های صیادی در سال ۱۹۴۸، مجموعاً چهار هزار تعاونی در سال ۱۹۴۹ تأسیس گردید. دولت نیز حقوق صیادی را از صیادان خریداری و در مقابل، تأمین مالی غرامت‌های تعاونی‌های صیادی را تقبل نمود. این تأمین مالی بمنظور ایجاد یک زیربنای مستحکم مالی در تعاونی‌های صیادی بکار گرفته شد.

البته مشکل کم کاری و پائین بودن سطح تولید فعالیت‌های خرد در تعاونی‌های صیادی بازسازی شده، همچنان به قوت خود باقی ماند. در زمینه جنگلداری سازمانهای وابسته به تعاونیها با حفظ خصوصیات دوره قبل از جنگ در اداره جنگلها به موجودیت خود ادامه می‌دادند. قانون جنگلداری با تصریح اصول تعاون در سال ۱۹۵۱ به مورد اجرا گذاشته شد و تا سال ۱۹۵۴ شمار اعضای تعاونیهای جنگلداران به ۱/۷۵ میلیون نفر بالغ گردید.

برخلاف دوران کم غذایی شدیدی که بلافاصله پس از جنگ پدید آمد، موجی از سوی تعاونیهای مصرف جهت جبران کم غذایی در سراسر کشور بوجود آمد. بدنبال اجرای قانون تعاونیهای مصرف در سال ۱۹۴۸، اتحادیه تعاونی‌های مصرف ژاپن در سال ۱۹۵۱ تأسیس گردید. از این تاریخ به بعد تعاونی‌های کوچک مصرف تا حد تأسیس نهضت تعاون مصرف در ژاپن پیشروی

نمودند. پیشرفت تعاونی‌های مصرف با هدف حفظ صلح، تأمین معاش عامه، و بهداشت جامعه همچنان ادامه دارد.

در سال ۱۹۴۹ قانون تعاونی‌های شرکت تجاری جزء بتصویب رسید. بموجب این قانون، شرکتها و بانکهای کوچک که از سوی شرکتهای بزرگ به اضمحلال کشیده شده بودند، فرصت یافتند تا تعاونی‌های ویژه خود را برپا دارند.

بر خلاف شرایط پیچیده سیاسی، اقتصادی و اجتماعی دوران پس از جنگ، قوانین بسیاری در رابطه با تعاونی‌ها تصویب رسید که موجب پیشرفت جداگانه هر کدام از تعاونی‌ها گردید.

تعاونی‌های کشاورزی، صیادی و جنگلداری پیشرفتهای شایان توجهی را در دوران سخت پس از جنگ حاصل نمودند. لکن آنها بسرعت گرفتار بحران مدیریت ناشی از فقدان تجربه کافی در مدیریت گردیدند.

تعاونی‌های مصرف نیز بحران شدیدی را تجربه نمودند که این امر بدلیل ساختار ضعیف هر تعاونی در تأمین مواد غذایی کافی جهت ارائه به مشتریان بود.

بموجب قانون ویژه‌ای مبنی بر حمایت مالی تعاونی‌های کشاورزی، صیادی و جنگلداری تا سال ۱۹۶۰، تعاونی‌های مزبور از این فرصت سود جسته، دست به یک بازسازی زدند و بدین ترتیب توانستند استحکام سازمانی لازم را پدید آورند. در سال ۱۹۵۴ اتحادیه مرکزی تعاونی‌های کشاورزی بعنوان یک هیئت رسمی جهت هدایت تعاونی‌های کشاورزی تشکیل شد.

در سال ۱۹۵۶، کمیته مشترک تعاونی‌های ژاپن (JJC) شامل فدراسیون ملی انجمن‌های تعاونی صیادی می‌شد، بمنظور پذیرش نمایندگی رسمی اتحادیه بین‌المللی تعاون تأسیس گردید.

دهه ۱۹۶۰: دهه رشد فزاینده اقتصادی

در اواخر دهه ۵۰، دولت سیاست رشد اقتصادی را در پیش گرفت که هدف آن جبران نابسامانیهای دوره پس از جنگ و رسیدن به مرتبه‌ای اقتصادی نظیر مرتبه اقتصادی اروپا و ایالات متحده بود. این سیاست، صنایع اولیه را که در جستجوی ثبات اقتصادی بودند، ناگزیر از اصلاحات اساسی نمود. پیش از این، مهارت انبوه نیروی کار از دهکده‌های کشاورزی، کوهستانی و صیادی بسوی کارخانجات مستقر در شهرها وجود داشت که موجب از هم پاشیدگی جوامع زراعی سنتی ژاپن می‌گردید.

در پاسخ به این وضعیت جدید، قانون اولیه کشاورزی در سال ۱۹۶۱ بتصویب رسید که اقدامات مربوط به اصلاح ساختار کشاورزی، ترویج استقلال و ثبات اقتصادی امور زراعی را در بر می‌گرفت. جمعیت زارع به نصف رسیده و تعداد زارعین نیمه وقت رو به افزایش بود. بدین ترتیب بسیاری از تعاونی‌های کشاورزی تصمیم به ادغام گرفتند. تعاونی‌های کشاورزی وارد عمل شده و خود را بعنوان سازمانهایی مطرح ساختند که نقش اصلی را در اقتصاد کشاورزی از طریق تولید ابزار و بازاریابی محصولات کشاورزی بازی می‌کنند.

بتدریج که استحکام مالی هر تعاونی کشاورزی بهبود یافت، تلاش برای جستجوی یک مدیریت سازمانی مؤثر شدت گرفت. بسدین جهت زن نوه (ZEN-NOH)، فدراسیون ملی انجمن‌های تعاونی کشاورزی، در سال ۱۹۷۲ تأسیس و مسئولیت انجام وظیفه در تمام سطح کشور را بعهده گرفت.

بمنظور افزایش شرایط سودآوری جهت اعضاء تعاونی‌های کشاورزی طرق بنیادین، از قبیل امانت فروشی و خرید بی‌قید و شرط، تولید و ارسال برنامه‌ریزی شده و سیستم حسابرسی را بکار گرفتند.

در این هنگام، در پاسخ به بسیاری از تغییرات اجتماعی، تعاونی‌های کشاورزی که میزان رشدشان تا حد کار سازمانهای چند هدفه

پس از جنگ جهانی دوم، اصلاحات کشاورزی، با همکاری دولت انجام شد و ساختاری متشکل از شمار عظیمی از زمین داران کوچک بوجود آمد. قانون تعاونی‌های کشاورزی در سال ۱۹۴۷ بمنظور حفظ ساختار جدید تهیه و بمورد اجرا گذاشته شد.

در بهبود زندگی اعضاء تعاونی‌های نتوانست کاری انجام دهد. تعاونی‌های جنگلداری نیز با شدت هر چه تمامتر به منظور پیوستن به ساختار ضعیف و حقیر بخش جنگل، از عرضه ماشین آلات حمایت نمودند.

با این حال واردات رو به رشد الوار و کاهش نیروی کار در مناطق جنگلی از بزرگترین موانع فعالیتهای جنگلداری در ژاپن هستند. تلاش تعاونی‌ها بمنظور حمایت از مناطق جنگلی و افزایش تولیدات جنگلی، موجب تصویب قانون تعاون جنگل در سال ۱۹۷۸ گردید.

دهه ۱۹۷۰: دهه تعاونی‌های مصرف

یکی از نتایج سیاست رشد وسیع اقتصادی، در بخش توزیع و همراه با معرفی سوپر مارکت و مصرف انبوه، پدیدار شد. در عین حال تعاونی‌های مصرف، با برخورداری از عدم استحکام مالی کافی، با مشکل دیگری مواجه گشتند. مصرف کنندگان با افزایش مداوم قیمت، مواد غذایی فاسد و میزان خطرناکی از آلودگی هوا، تهدید می‌شدند. پس از حرکت انبوه مردم از روستاهای کشاورزی به شهرهای بزرگ، مشکلات عدیده اجتماعی نمودار شدند.

در چنین شرایطی، جوامع تعاونی، اعضاء خود را به گروه‌هایی تقسیم نمودند و سیاستی مبنی بر تأکید بر حضور اعضاء را در پیش گرفتند. جوامع تعاونی مصرف بسرعت بازسازی شده و در نتیجه همکاری با شهروندانی که در صدد حل مشکلات جدید اجتماعی بودند، پیشرفت حاصل نمود.

بحران نفت در سالهای ۱۹۷۰ وحشتی میان مصرف کنندگان پدید آورد. با این حال این بحران باعث شد تا تعاونی‌های مصرف

ائتلافی رسیده بود، نه تنها فعالیت‌های اقتصادی اعضاء بلکه منافع زندگی روزمره و فرهنگ آنها را در بر می‌گرفت. این نظریه اعتماد اعضاء را نسبت به تعاونیهای کشاورزی افزوده و باعث ترقی پس‌انداز و مسئولیت متقابل اعضاء گردید. با این حال با تأکید تعاونی‌های کشاورزی بر حمایت از درآمد اعضاء و همچنین تأکید بر سیاست‌های اقتصادی و اداری، بحران نفت دهه ۱۹۷۰ نیز تأثیر شدیدی بر این تعاونیها گذارد.

در دهه ۱۹۸۰، کشاورزی ژاپن مشکلات جدیدی را تجربه نمود، از جمله لیبرالیزه کردن قوانین حمل و نقل محصولات کشاورزی، کاهش میزان خودکفایی غذایی و عدم تکافوی نیروی جوان در اداره مزارع خانوادگی.

در زمینه صید ماهی، کمک مالی دولت بمنظور حل مشکل تولید ناکافی، ادغام تعاونیها در یکدیگر و نیز مدرنیزاسیون تسهیلات تعاونی را افزایش داد. با این حال صید بی‌رویه در مناطق با ظرفیت صید محدود، مشکلاتی را میان صیادان پدید آورد. علاوه بر آن، نفوذ مناطق صید خارجی نیز مشکلاتی برای صیادان در پی داشت.

بدنبال سیاست رشد وسیع اقتصادی، ساخت کارخانجات و بنادر در اراضی بایر، موجب توقف عملیات صیادی و فاسد شدن صید و بدین ترتیب موجب مشکلات بیشتری گردید. تعاونی‌های صیادی، خصوصاً با تسلیم لایحه حمایت از محیط زیست که در دهه ۱۹۷۰ از سوی تعاونیها عنوان شد و اثر عمیقی بر اجرای قوانین مربوط گذارد، تلاش فراوانی در حل مشکلات صید نمودند.

تعاونی‌های جنگلداری نیز تحت تأثیر سیاست رشد وسیع اقتصادی قرار گرفتند. سیاست مذکور، جز افزایش تقاضا الوار،

بعنوان سازمانی ضروری جهت منافع مصرف کنندگان تحقق یابد. فعالیتهای گروهی هان (Han) که اعضاء در اداره تعاونی شرکت جسته و نیز یک نظام خرید اشتراکی که اعضاء را قادر به خرید محصولات مطمئن و با قیمت مناسب می نمود، بتدریج آغاز شدند.

ظهور سایر تعاونی ها

در نظام اقتصادی ژاپن که شرکتهای بزرگ پیشرفتهای زیادی نموده بودند، شرکتهای کوچک و نیز تعاونی هائی که بر مبنای قانون تعاون شرکتهای کوچک تشکیل شده بودند، همراه با تثبیت نمودن اعتبار تشکیل تعاونی ها از سوی اتحادیه های کوچک به پیشرفتهای بزرگی دست یافتند. در حال حاضر بیش از ۴۰ هزار تعاونی در زمینه های اعتبارات، بازرگانی، حمل و نقل و خدمات مشغول بکار می باشند. در سالهای اخیر، تعاونیهای کارگری تأسیس شده و فدراسیون ملی تعاونی های کارگری دیگ (Digyodan) در سال ۱۹۸۹ عضویت کمیته بین المللی تعاونی های صنعتی حرفه ای و خدماتی در آمد.

دوران قرن بیستم و یکم

سازمان های اقتصادی دوام پذیر

بدنبال رشد اقتصادی در ژاپن، تعاونی ها با مسئولیت های شدیدتری در زمینه های اقتصادی و اجتماعی روبرو شدند. البته هر تعاونی مسئول اصلاح فعالیتهای خود بوده و بصورت سازمانی توانا در جابجائی به اعضاء خود و نیز جامعه و همچنین حلال مشکلات عدیده زیربنائی بشمار می رفت.

گرایش عمومی در سال های اخیر نسبت به تنوع غذایی و افزایش واردات محصولات کشاورزی، نقش کشاورزی در اقتصاد ملی را تقلیل داده و باعث کاهش علاقه جوانان نسبت به فعالیتهای کشاورزی شده است. بدین ترتیب کمبود نیروی کار در دهکده های زراعی بصورت یک مشکل جدی در آمده است.

علیرغم افزایش تعداد زیادی از

محصولات کشاورزی، کشاورزی ژاپن با عرضه اضافی برنج، همراه با کاهش تقاضا و توسعه ظرفیت تولید مواجه شد. متعاقباً دولت شدت از تولید (داخلی) حمایت بعمل آورد. همچنین بدنبال اقداماتی جهت آزاد کردن واردات برنج، به شمار زمین های دایر که دست نخورده باقی می ماند، افزوده شد که این وضع باعث مشکل جدی در حفاظت از محیط زیست گردید.

سیاست دولتی جهت آزاد کرده میزان بهره نیز شدت بر روی عملیات اعتباری تعاونیهای کشاورزی اثر گذارد. شهرسازی اخیر در روستاهای زراعی بطور اسف انگیزی ساختار سنتی جوامع کشاورزی را تغییر داده است.

در نتیجه این اوضاع، تعاونیهای کشاورزی متعهد تلاشی جهت حمایت از کشاورزی ژاپن و حفظ موازنه عرضه و تقاضا و حمایت از فعالیت های کشاورزی اعضاء تعاونی ها گردیدند. بدین منظور، تعاونی های کشاورزی جهت استحکام توانائی های اداری خود و در عین حال که مشغول اصلاحاتی اساسی در سطح کشور هستند، از ادغام تعاونی ها در یکدیگر حمایت می نمایند.

قانون تعاون جنگل در سال ۱۹۸۷ مورد تجدید نظر قرار گرفت و بموجب آن به تعاونیها اختیار داده شد تا مشاغل متنوعی را بر عهده گرفته و آنها را قادر به عرضه کالا، مصالح، و وام جهت اعضاء خود نمایند. بدین ترتیب تعاونی ها قادرند بر طبق وضعیت اجتماعی جاری فعالیت نمایند البته درصد جنگلدارانی که عضویت تعاونیها در آمده اند به ۵۲٪ تنزل یافته و متوسط مساحت جنگل جهت هر خانواده ۲/۷ هکتار است که برای تضمین یک شغل تمام وقت کافی نیست.

در همین حال، خودکفائی ژاپن در زمینه چوب و الوار هنوز کمتر از ۳۰٪ می باشد. جنگلداری ژاپن نیز مانند کشاورزی از عدم تکافوی نیروی کار و پرشدن نیروی کار فعلی رنج می برد. جمعیت زدایی در روستاهای کوهستانی نیز مشکلی جدی شده است.

آگاهی عمومی از مشکلات محیطی، مردم را بر آن داشته تا نقش تعاونی های جنگلداری را مجدداً بررسی نمایند. تعاونی های جنگلداری در صددند اقدامات خود را تا حدی توسعه دهند که نیازهای عامه را برطرف نمایند و قیمت های تولید را نیز پائین آورد. در همین حال تعاونی ها جهت افزایش جنگل های اصلاح شده تلاش می نمایند.

در دهکده های صید ماهی نیز عدم تکافوی نیروی کار جوان و پیر شدن نیروی کار حاضر بصورت یک مشکل جدی در آمده است. همچنین، صید ماهی در ژاپن با مشکلاتی چون قلت منابع طبیعی، رشد فزاینده محصولات شیلاتی وارداتی، نیاز به همکاری با صیادان محلی در مناطق صید خارجی و ایجاد تکنولوژی جدید در تکثیر و پرورش ماهی، روبرو شده است.

ماهی، یک منبع غذایی مهم برای ژاپنی ها بشمار می رود. بهمین دلیل تعاونی های صیادی مسئولیت بزرگی در قبال عامه خصوصاً در زمینه خودکفائی غذایی دارند.

تعاونی های صیادی سازمان های عمده ای هستند که مستقلاً در کار اداره منابع طبیعی و شیلاتی بوده و بطور همزمان نقشی عمده در

خود و نیز تقویت اندیشه ادغام تعاونی‌های اولیه می‌باشد. همچنین تعاونی‌ها سرگرم اصلاحات سازمانی بوده و امر آموزش کارکنان را مهم تلقی نموده و اصلاحاتی در این زمینه در حال اجراست.

همکاری میان تعاونی‌ها

هر بخش تعاونی در ژاپن بطور جداگانه قوانینی دارد. با این حال رشد فعالیتها و افزایش اعضاء آنها را ناگزیر از قبول اهمیت همکاری نموده است. از دهه ۱۹۸۰ همکاری میان تعاونیهای تولید (تعاونیهای کشاورزی و صیادی) و تعاونیهای مصرف از طریق قرار داد مستقیم تولیداتی وسعت یافته است. در سالهای اخیر اقدامات همکاری از این قبیل بین تعاونیهای جنگل هم صورت گرفته است.

در سطح بین‌المللی، اتحادیه مرکزی تعاونی‌های کشاورزی (زن جو ZENCHU) مؤسسه گسترش تعاون کشاورزی در آسیا (ایداکا IDACA) را در سال ۱۹۶۸ تأسیس نمود که از این طریق تاکنون سه هزار دانشجوی خارجی آموزش دیده‌اند.

فدراسیون انجمن‌های تعاونی صیادی از سال ۱۹۷۹ به برگزاری سمینارهای سالانه برون مرزی پرداخته است تا تعاونیهای ژاپنی و تکنولوژی آنها به هم‌تایان خارجی شان معرفی می‌گردد.

اتحادیه تعاونی مصرف ژاپن، صندوق تعاون مصرف ژاپن را تأسیس کرده است که در زمینه توسعه تعاونیهای مصرف در کشورهای آسیایی همکاری دارد.

تعاونی‌های ژاپن، با مشکلاتی فراوان اعم از داخلی و خارجی روبرو هستند. اما هر تعاونی با اعضای خود در مورد نحوه حل این مشکلات در حال کار است. کمیته مشترک تعاون ژاپن (JLU) در مورد برگزاری کنگره اتحادیه بین‌المللی تعاون در توکیو موافقت نموده است، با این هدف که همکاری هرچه بیشتر میان تعاونی‌های ژاپنی و مشارکت در توسعه فعالیتهای تعاونی در سطح بین‌المللی تقویت گردد.

مواجهه با نیاز تقویت فعالیت‌های رفاهی و فرهنگی بمنظور حمایت از منافع اعضایشان، فعالیت‌های اقتصادی خاص خود را دنبال می‌نمایند.

برای دستیابی به این اهداف، اغلب تعاونی‌ها رهبری جوامع محلی خود را بعهده گرفته‌اند. در سالهای اخیر، تعاونی‌ها بمنظور بهبود بهداشت اعضای خود وارد کار شده‌اند. برای این منظور گروه‌هایی متشکل از اعضای داوطلب سازماندهی شده‌اند که وظیفه کمک به سالمندان و نیروی بی‌سختی به فعالیت‌های گسترده دولت (در نقاط مختلف) را بر عهده گرفته‌اند.

همچنین انتظار می‌رود که تعاونی‌ها موضوع مثنی در امور حمایتی نسبت به محیط زیست طبیعی بر عهده گیرند.

سازمانی با کارآئی بهتر

لازم است تعاونی‌های ژاپن، مشکلات اقتصادی را که به دلیل رفابتی سخت پدید آمده، حل نمایند و بدین طریق سطح زندگی اعضای خود را بهبود بخشند. بدین منظور هر سازمانی در کاربررسی مجدد کارآئی ساختار

حمایت از محیط زیست بمنظور تأمین مداوم ماهی سالم ایفا می‌نماید.

بخش کشاورزی در ژاپن نیز دستخوش تحولات بسیاری شده است. سرمایه شخصی، پروژه‌های ساختمانی را تغذیه می‌کند تا فروشگاههای بزرگ و مراکز خرید را جایگزین نماید و تعاونیهای مصرف که عمدتاً براساس سیستم خرید مشترک کار می‌کردند، جداً نیازمند توسعه فروشگاههای خود، و ادغام یا هدایت اقدامات مشترکشان در میان تعاونی‌های مصرف گشته‌اند. همچنین بررسی استراتژی‌های داد و ستد که به تغییر رویه‌هایی که در زندگی مصرف کنندگان پدید آمده، پیر شدن سریع جامعه و نیز ایجاد سیاست‌های اجتماعی بمنظور رفاه محیط و جامعه، برای این تعاونی‌ها ضروری است.

همزمان با افزایش تعداد اعضاء موضع تعاونی‌های مصرف در جوامع محلی رو به افزایش می‌باشد و انتظار می‌رود که این تعاونی‌ها نقش مهمی در جامعه ایفا نمایند.

یک جامعه بهتر

در چنین شرایطی، تعاونی‌های مختلف در

نقش شرکتهای تعاونی جنگل نشینان در حفظ و احیای جنگل

از: کیانفرکیانی بختیاری

این ثروت ملی به نحو احسن بهره‌برداری کرد. باید با تنظیم برنامه‌ها و طرحهای لازم هم میزان بهره‌برداری از جنگل را بالا برد و هم آن جنگل را به طرز صحیح و رضایت بخش اداره کرد، تا نسلهای بعد نیز بتوانند از آن بطور مستمر استفاده کنند و این منبع طبیعی و سرمایه ملی را بصورت بهتر به نسلهای آینده بپسارند.

در این راستا اغلب کشورها فعالانه مردم محلی را به تشکیل تعاونیها بعنوان یک ابزار برای توسعه جوامع روستایی تشویق می‌نمایند. در حالیکه نمونه‌هایی از تعاونیها در ارتباط با تولید، توزیع و بازاریابی محصولات کشاورزی وجود دارد، کمتر در بخش جنگل و جنگلداری مورد توجه قرار گرفته‌اند.

یک دلیل آن ممکن است این باشد که ایجاد جنگلهای روستایی در خیلی از کشورها در مراحل اولیه کار است و دلیل دیگر آن می‌تواند سختی کار در سازماندهی بهره‌برداری از جنگلها جهت استفاده مستقیم مردم محلی باشد.

تعاونی جنگلی ممکن است در سطح روستا، برای مالکین جنگلهای خصوصی، و یا مجموعه‌ای از چند روستا و ... ایجاد شود.

شیوه‌های مختلفی برای ایجاد انگیزه در توسعه جنگل در مناطق روستایی وجود دارد که اعطای اعتبار از پتانسیل و اهمیت زیادی برخوردار است.

رایج ترین این شیوه‌ها استفاده از ابزار پول است از جمله: دادن کمکهای مالی براساس هزینه‌های جنگل‌کاری، معافیت مالیاتی، پرداخت وامهای دراز مدت کم بهره در مقایسه با پرداخت وامهای تجاری ...

عشایر و مردم حاشیه‌نشین جنگلها برای تأمین مسکن، سوخت و همچنین سودجویی، از راه قطع و فروش چوب - دامداری سنتی و نیز قطع درختان برای توسعه زراعت همواره بعنوان عوامل تخریب جنگلها شناخته شده‌اند. در این میان طبق نظر کارشناسان امور جنگل سهم تخریب جنگل توسط افراد سودجو ۹۰

برای تخریب و ویرانی جنگل به شمار می‌رفت. خاکهای حاصلخیزی که پس از تبدیل جنگلها به جای می‌ماند، به زراعت اختصاص می‌یافت و پس از آنکه بر اثر زراعت متوالی زمین خسته می‌شد و بنیه خود را از دست می‌داد، برای تعلیف احشام به کار می‌رفت. مراتع و چمنزارهای وسیع کنونی جهان، روزگاری جنگلهای بکر بوده‌اند که بر اثر دخالت بشر و افراط در چرای دام و ندانمکاری دامداران و چوپانان، به بوته‌زار و مرتع تبدیل شده و گاهی نیز آثار سوء این اعمال تغییرات فاحشی در محیط ایجاد کرده و خاک خشک و بی‌آب و علف بجای نهاده است.

اکنون خوب است بینم چگونه می‌توان از

استقلال و نیل بخودکفایی کشور در زمینه کشاورزی یکی از اساسی‌ترین هدفهای دولت جمهوری اسلامی ایران و محور برنامه‌های توسعه اقتصادی قلمداد گردیده است. از آنجائیکه منابع طبیعی تجدید شونده تکیه‌گاه این محور می‌باشند، لذا حفظ، احیاء، توسعه و بهره‌برداری معقول و اصولی از این منابع از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و بردست‌اندرکاران است که با اتخاذ شیوه‌های کارآمد در راه رسیدن به این هدف گام بر دارند.

بشر از دیرزمان، جنگلها را برای تعلیف دام برگزیده و همواره برای تولید علوفه بیشتر، به قطع درختان آن مبادرت می‌ورزید. از آن زمان، زراعت و دامداری دو عامل اساسی

در صورت مشارکت مردم و سرمایه گذاری جنگل نشینان و سهم شدن آنان در سود و زیان تعاونی های جنگل داری، قدم اول در حفظ منابع و عدم تخریب جنگل هایی که در دسترس انسان است، توسط تعاونی ها بطور اصولی برداشته خواهد شد.

جدول شماره (۱) - آمار شرکتهای تعاونی جنگل نشینان در استان گیلان

ردیف	نام شرکت تعاونی	منطقه	تعداد اعضا	مساحت جنگل تحت اختیار	تاریخ تأسیس	میزان بهره برداری در ده سال آینده
۱	امامزاده ابراهیم	فورمن	۱۱۳۷ نفر	۱۳۰۰۰ هکتار	۱۳۶۵	۳۳۸۵۹۹ مترمکعب
۲	امیر المؤمنین	لاهیجان	۳۵۵ نفر	۵۰۰۰ هکتار	۱۳۶۵	۱۲۹۸۲۷ مترمکعب
۳	بصر کرد	رودبار	۱۴۰ نفر	۷۰۷۷ هکتار	۱۳۷۰	۱۰۲۹۹۰ مترمکعب
۴	ملک رود	لاهیجان	۳۷۰ نفر	۸۹۳۰ هکتار	۱۳۷۰	۲۱۵۸۹۲ مترمکعب
۵	آستارا جای	آستارا	۱۳۵ نفر	۱۵۴۳ هکتار	۱۳۷۰	۷۳۴۲۶ مترمکعب
۶	انجیل بن	رودبار	۲۰۲ نفر	۳۴۳۱ هکتار	۱۳۷۰	۴۶۳۵۹ مترمکعب
۷	لیل	لاهیجان	۱۹۵ نفر	۱۴۰۰۰ هکتار	۱۳۷۰	۱۰۰۰۰ مترمکعب
			۲۵۳۴ نفر	۵۲۹۸۱ هکتار		۹۱۷۰۹۳ مترمکعب

درصد و توسط افرادی که برای رفع نیاز دست به تخریب می زنند تنها ۱۰ درصد است.

بنابراین دو اصل مهم برای جلوگیری از انهدام و همچنین احیاء جنگلها وجود دارد:

۱- حفظ منابع کنونی ۲- زادآوری و تجدید حیات

برای حفظ منابع کنونی ابتدا می بایست عوامل تهدید کننده را متوقف ساخت. با قبول این واقعیت که جنگل نشینان برای رفع نیازهای خود و کسب درآمد بیشتر اقدام به قطع جنگل می نمایند. اعتقاد بر این است که در صورت مشارکت مردم و سرمایه گذاری جنگل نشینان و سهم شدن آنان در سود و زیان جنگلداری، قدم اول که حفظ منابع و عدم تخریب جنگلهائی که در دسترس انسان هستند، توسط تعاونیها بطور اصولی برداشته خواهد شد.

جدول شماره (۲) - آمار شرکتهای تعاونی جنگل نشینان در استان مازندران

ردیف	نام شرکت تعاونی	منطقه	تعداد اعضا	مساحت جنگل تحت اختیار	تاریخ تأسیس	میزان بهره برداری در ده سال آینده
۱	نقیب ده	ساری	۲۰۳ نفر	۲۰۱۳ هکتار	نیمه دوم ۷۰	۵۶۰۰ مترمکعب
۲	کرلا	ساری	۱۵۴ نفر	۲۳۰۰ هکتار	نیمه دوم ۷۰	۲۲۰۰ مترمکعب
۳	آذررود	فانمشهر	۲۶۰ نفر	۸۱۲۹ هکتار	نیمه دوم ۷۰	۱۷۷۸۵ مترمکعب
۴	کار سنگ رود	فانمشهر	۹۲ نفر	۶۵۱۰ هکتار	نیمه دوم ۷۰	۱۳۵۰۰ مترمکعب
۵	مهدی (جعفر آباد)	گرگان	۱۲۳ نفر	۱۰۷۰۰ هکتار	نیمه دوم ۷۰	۱۱۵۶۱۸ مترمکعب
۶	انصار (دلیم)	گنبد	۱۷۳ نفر	۱۴۶۱ هکتار	نیمه دوم ۷۰	۵۲۰۰۰ مترمکعب
۷	انصار (کیودبال)	علی آباد	۱۵۶ نفر	۱۴۳۸ هکتار	نیمه دوم ۷۰	۳۸۶۳۴ مترمکعب
۸	نشگی	نوشهر	۳۳۰ نفر	۷۱۶۷ هکتار	نیمه دوم ۷۰	۱۶۹۸۴۶ مترمکعب
۹	صفارود	نوشهر	۲۱۵ نفر	۸۸۶۸ هکتار	نیمه دوم ۷۰	۲۲۲۱۵۴ مترمکعب
۱۰-	شهبه توفیق نوری	گرگان و گنبد	۴۲ نفر	-	نیمه دوم ۷۰	-
			۱۷۵۱ نفر	۴۸۵۸۶ هکتار		۶۳۷۳۳۷ مترمکعب

با نگرش به آمار تشکیل تعاونیهای جنگل نشین توسط سازمان جنگلها و مراتع کشور و ارزیابی عملکرد مثبت آنان با توجه به میزان اعتبار تعاونیها در مقایسه با بخش دولتی و خصوصی، نوع جنگل واگذاری به تعاونیها (اغلب مخروطه) و سایر بخشهای دخیل در جنگل می توان چنین استنباط و نتیجه گیری کرد که برای مقابله با خطر عوامل تهدید کننده راهی بهتر از دخیل کردن مردم و مردمی کردن امور جنگل نیست و اگر تعاونیها در شرایط مساوی با بخشهای دیگر قرار گیرند، بی شک عملکرد مثبت تری خواهند داشت.

جدولهای شماره (۱) و (۲) عملکرد ۱۷ شرکت تعاونی جنگل نشین که توسط سازمان جنگلها و مراتع کشور تأسیس و اداره می شود را نشان می دهد.

جنگل بواسطه تعداد اعضای بیشتری که نسبت به بخش خصوصی دارا می باشند در اشاعه و ترویج فرهنگ بهره برداری مطلوب و هر هدف اصلاحی و نوین از سایر عناصر در امر جنگل مؤثر واقع شوند.

تعاونیهای جنگل نشین می توانند با حمایتی

از طریق تعاونیهای جنگل نشین، مردم حاشیه جنگل به این مسئله مهم پی خواهند برد که در واقع خودشان وارثان اصلی جنگل بوده و در صورتیکه آنها تهدید کرده و تخریب نمایند تیشه بر ریشه خود زده اند.

تعاونیها می توانند علاوه بر حفظ و احیاء

که وزارت تعاون در تأمین قسمت عمده هزینه‌های کسل طرح مسی نماید در کنار جنگلداری به فعالیتهائی نظیر زنبورداری، پرورش قارچ، کرم ابریشم و ... پرداخته و بدین ترتیب نگرانیهای موجود مبنی بر عدم سوددهی کافی جنگلداری را مرتفع ساخته، اشتغال مضاعف، تنوع و گسترش فعالیت مردم حاشیه را باعث شوند.

لذا با توجه به سیاستهای کلی وزارت تعاون در خلال برنامه پنجساله دوم توسعه اقتصادی اجتماعی کشور و در صورت حمایت‌های دولت در خصوص تأمین ابزار کار و اعتبارات لازم، مهمترین گام برای حفظ منابع موجود و قطع هرگونه تعرض و تهدید بوسیله مشارکت عمومی مردم حاشیه جنگل برداشته خواهد شد.

جدول شماره (۳) اهداف کمی وزارت تعاون را در خلال برنامه پنجساله دوم نشان می‌دهد.

جدول شماره (۳) - پیش‌بینی میزان سرمایه‌گذاری، تعداد شرکت، اشتغالزانی در زیر بخش جنگل وزارت تعاون در برنامه پنجساله دوم (۷۷-۷۳)

جمع دوره	سال ۷۷	سال ۷۶	سال ۷۵	سال ۷۴	سال ۷۳	
۸۱	۳۰	۲۰	۱۴	۱۰	۷	تعداد شرکت
۱۲۳۲۹/۱	۴۵۷۳/۵	۳۱۴۴/۳	۲۱۴۲/۸	۱۴۷۶/۸	۱۰۰۰۰/۷	سرمایه‌گذاری (میلیون ریال)
۲۰۵۵۲	۷۶۱۷	۵۲۳۸	۳۵۷۱	۲۴۵۹	۱۶۶۷	اشتغال (نفر)

منابع: جنگلهای ایران، دکتر حبیب الله ثانی
مجله جنگل و مرتع شماره پانزدهم ترجمه نشریه شماره ۷ فانو مهندس محمود کولوبندی
ماخذ آماری:

سازمان جنگلها و مراتع کشور
پیش‌بینی و تدوین برنامه پنجساله در زیر بخش جنگل:
نگارنده: مهندس شهرام واعظ زاده

● تا مدیران ارشد یک مؤسسه اعتقاد به کیفیت نداشته باشند، کالای مرغوب تولید نخواهد شد.

● اخذ گواهی استاندارد کیفیت ISO 9000، حداقل بین ۵۰۰۰ تا ۵۰۰۰۰ دلار هزینه دارد.

ک - آموزش‌های وسیع و کامل در رابطه با کیفیت باید به همه اعضای سازمان داده شود.

مشخصات مدیر کیفیت

الف - باید فردی باشد که باعتقاد مدیران ارشد مؤسسه، بهترین شخص برای تصدی این وظیفه باشد.

ب - دانش، اطلاع و اشراف کامل بر عملیات تولیدی، توزیعی و خدماتی مؤسسه داشته باشد.

ج - توانایی درک مفاهیم سیستم کیفیت را داشته باشد.

د - سابقه و زمینه مالی و مهندسی داشته باشد.

هـ - سابقه و زمینه تجزیه و تحلیل سیستم‌ها را داشته و توانایی استفاده از کامپیوتر را دارا باشد.

و - قادر باشد بعنوان مشاور به همه واحدها کمک فکری دهد.

ز - قادر باشد بعنوان هماهنگ کننده، تلاش‌های مختلفی را که در مورد کیفیت صورت می‌گیرد به شکل واحدی در آورد.

ح - توان آموزش داشته باشد.

نهادی شدن سیستم کنترل کیفیت

برای نهادی شدن سیستم کنترل کیفیت و جلب افکار و مشارکت فعال همه کارکنان یک مؤسسه تولیدی در جهت کاهش ضایعات، افزایش بهره‌وری و بالاخره حصول به کیفیت برتر اقدامات اساسی زیر باید انجام شود.

الف - تعهد مدیران ارشد سازمان به کیفیت و اعتقاد واقعی آنان.

ب - آموزش عمومی تمامی کارکنان اعم از مدیران ارشد، مدیران میانی، مهندسين، سرپرستان و کارگران.

ج - تهیه و مستندات (روش‌های مکتوب).

د - برنامه‌ریزی کیفیت.

هـ - کنترل و نظارت.

پرسشنامه‌ای را تکمیل نموده و مقدمات بازدید از مؤسسه خود را فراهم آورد.

ط - مؤسسه متقاضی توسط نمایندگان آژانس مجاز مورد بازدید و ارزیابی قرار گرفته و راهنمایی‌های تکمیلی و اصلاحی انجام خواهد شد.

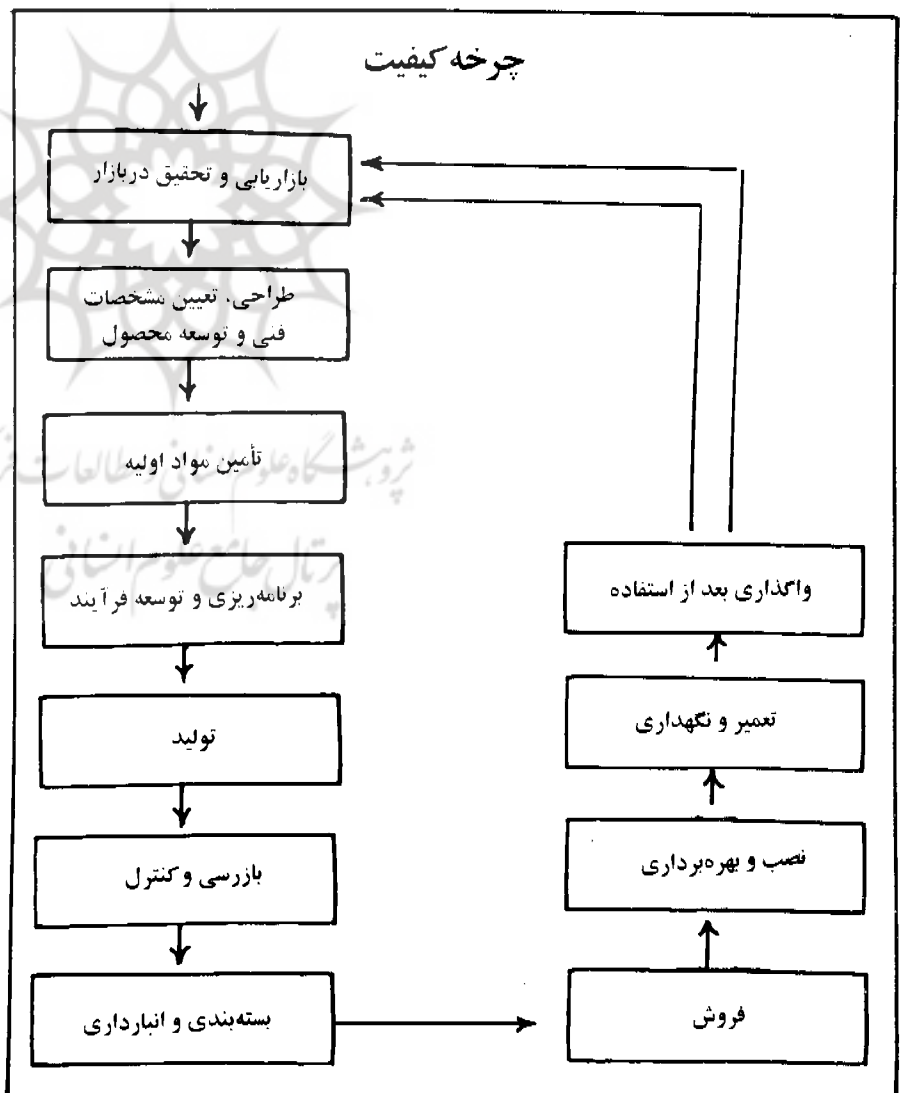
ی - مؤسسه متقاضی ضمن تهیه و تدوین مجموعه مکتوب روش‌های کیفیت باید شخص مسئولی را بعنوان مدیر کیفیت معرفی نماید.

هـ - حداقل مخارج دریافت این گواهی نامه ۵۰۰۰ تا ۵۰۰۰۰ دلار است.

و - این گواهی نامه باید در معرض دید بازدیدکنندگان، مشتریان و افراد ذی‌علاقه قرار گیرد.

ز - دریافت کننده این گواهی نامه می‌تواند از علامت مخصوص آن بعنوان یک نشان کیفیت استفاده کند.

ح - متقاضی دریافت گواهی نامه ایزو باید پس از انتخاب یکی از آژانس‌های مجاز،

اصول کار:

از سال ۱۹۶۹ یعنی از زمانی که تعاونی‌های مسکن آلمان و دیگر سازمان‌های غیرانتفاعی به منظور بهبود طرح‌های خودیاری و تعاونی مسکن، انجمن امداد و توسعه آلمان برای مسکن اجتماعی را بنیاد نهادند، شصت پروژه در بیش از بیست کشور تکمیل گردیده یا در حال تکمیل است.

کار انجمن، مثال خوبی از اشتراک مساعی بین‌المللی جنبش‌های تعاونی با نیازمندترین اعضای جامعه در کشورهای در حال توسعه به حساب می‌آید. بنابراین امکان غلبه بر دور باطل فقر، بی‌خانمانی و فقدان آموزش فراهم است. پیشنهاد تحقیق چنین جریانی، اجرای پروژه‌های تلفیقی است که علاوه بر پیش‌بینی و تمهید مسکن، شامل ایجاد درآمد، مراقبت‌های بهداشتی و بهبود زندگی فرهنگی نیز می‌باشد. یک بخش ضرور کار، آموزش کودکان است. البته مهارت‌های لازم برای سازندگی نیز باید تدریس شود. بنابراین یک سازمان غیردولتی قابل اعتماد به‌عنوان همکار، قطعاً مورد نیاز است.

انجمن، قبل از تخصیص و اهدای هزینه هرگونه طرحی، با دقت تقاضا را مورد بررسی قرار می‌دهد. برای پذیرش هر طرح دو پیش شرط ضروری مشاهده می‌شود:

- طرح باید با یک سیاست توسعه مناسب پیوستگی داشته باشد.

- برای کسب هزینه عمومی، شرایط و الزامات وزارت تعاون اقتصادی جامعه اروپا^۱ باید برآورده شود.

سریع‌ترین کمک، بهترین کمک است. این اصل، اساس طرح‌ها و پروژه‌های کوچک به حساب می‌آید. اینگونه کمک‌های غیربوروکراتیک نشان می‌دهند که چگونه می‌توان فنون مذکور را بعدها در طرح‌های گسترده‌تر مورد استفاده قرار داد.

انجمن مایل است از ایجاد هرگونه وابستگی جدید اجتناب نماید، به همین دلیل سازمان همکار محلی باید از کلیه فرصت‌های موجود بجای کمک‌های دولتی برخوردار

تأمین مسکن از طریق تعاون و خودیاری در آمریکای جنوبی (لاتین)

نویسنده: کلاوز جورگن هاچ من Hachmann Claus Jurgen

مأخذ: Review of International Co-operation Volume 86 No1 1993

مترجم: حسن موفقی

امکان غلبه بر دور باطل فقر، بی‌خانمانی و فقدان آموزش فراهم است. پیشنهاد تحقیق چنین جریانی، اجرای پروژه‌های تلفیقی است که علاوه بر پیش‌بینی و تمهید مسکن، شامل ایجاد درآمد، مراقبت‌های بهداشتی و بهبود زندگی فرهنگی نیز باشد.

اصول تعاون حتی برای خانه‌به‌دوشان نواحی فقیرنشین شهرها، آنگاه که کمک‌ها و آموزش‌هایی را دریافت کرده باشند امکان سازمان‌یافتگی و شکل‌دهی وسیعی را فراهم می‌کند.

نحوه شروع کار بود. بعد از اجرای چهار پروژه، سیصد و بیست خانه ساخته شده یا در حال احداث است. این معرف کار انجمن است: برنامه‌های تکمیلی به‌عنوان نتیجه یک طرح موفق ابتکاری آغاز شده است. تردیدی نیست که منابع مالی موجود به تنهایی قادر به برآوردن همه نیازهای طرح نمی‌باشد. در حال حاضر درخواست جدیدی برای دریافت منابع مالی عمومی از آلمان در جریان است. تقاضاهای طرح تکمیلی، از امتیاز بزرگی برخوردار است زیرا می‌تواند نشانگر موفقیت احتمالی طرح باشد.

اصلاحات زیربنایی نیز مورد توجه قرار می‌گیرند. آب مورد نیاز آل‌آلتو از طریق ایجاد سد در برابر یک رودخانه کوهستانی کوچک و انبار کردن آب در تانکرهای ذخیره‌سازی قابل تأمین بوده است. برای انتقال صنایع و خدمات به آل‌آلتو، مشکل برق وجود ندارد. تولیدکنندگان سیمان و تأسیسات شیشه‌گری چندان فاصله‌ای از طرح ندارند. لذا دسترسی به این کالاها آسان است و تعاونی می‌تواند آنها را با تخفیف عمده خریداری نماید. شبکه‌های آب و سیستم کانال‌بندی بوسیله مقامات محلی تعبیه شده است.

از سوی خود ساکنان، اقداماتی برای ایجاد درآمد به عمل آمده است. مثلاً می‌توانند مازاد خشت‌های تولیدی خود را در صورت مرتفع شدن نیازهای تعاونی به فروش برسانند. در بازارهای محلی برای این خشت‌ها که با شرایط آب و هوایی سرد ارتفاعات آل‌آلتو کاملاً مناسب دارند، بیش از اندازه تقاضا وجود دارد.

علاوه بر صنایع دستی، طرح‌های کوچک کشاورزی نظیر پرورش ماکیان و دیگر حیوانات، مورد تشویق قرار می‌گیرد. در ارتفاعات بلند، تولید و پرورش لاما (شتر دو کوهان) راه مناسبی برای ترکیب مشاغل

کرد. بازپرداخت به موقع دیون، امکان تضمین منابع را فراهم می‌سازد.

تخصیص منابع مبتنی بر همبستگی نیز میسر است. برای مثال، در صورت فوت شوهر و تنها ماندن زنان و کودکان، خانواده از تعاونی خود کمک دریافت خواهد کرد. این وضع با شرایطی که خانه‌ها متعلق به مالکان خصوصی هستند تفاوت فاحشی دارد که در آن شرایط برای بسیاری از گروه‌ها امکان مالکیت فراهم نخواهد شد. همان‌گونه که بازار آزاد برای گروه‌های کم‌درآمد قابل دسترسی نیست. مثال زیر، کار انجمن را در آمریکای جنوبی روشن می‌سازد.

خانه‌سازی برای اقشار فقیر بولیوی:

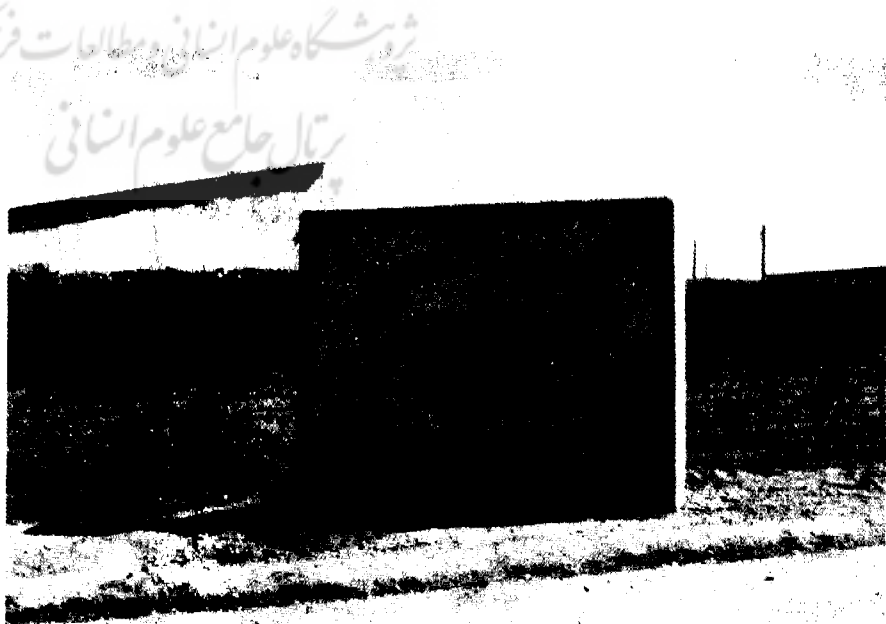
هنگامیکه شرکت تعاونی اعتبار و پس‌انداز «آل‌آلتو» در بولیوی نخستین نامه خود را به انجمن ارسال داشت، چهل و پنج خانوار از فقیرترین خانوارها ناگزیر به انتقال از کلبه‌های شهری به مناطق اسکان جدیدی در خارج از شهر لاپاز در ارتفاعات آل‌آلتو بودند. این

گردد. فقط در آن صورت است که انجمن با تخصیص منابع مالی بیشتر موافقت خواهد کرد.

استخدام کارکنان محلی، رفع نارسائی‌ها و موارد عدم اطمینان در ارتباط با زمین ساختمان و اصلاحات لازم در طرح‌های محلی از مسئولیت‌های حامیان طرح می‌باشد.

شرط دیگر این است که هریک از اعضای گروه هدف، در فرایند برنامه‌ریزی مشارکت فعال داشته باشد. این موضوع بخش بسیار مهمی از کار است، زیرا به نوعی به شناسایی و تطبیق هویت اعضای با مسکن‌های آنان منتهی می‌شود. طی این مرحله از برنامه‌ریزی، تولید محلی مصالح ساختمانی، خریدهای عمده^۲، دسترسی به مواد و مصالح برخوردار از سوبسید، همچنین استفاده از تکنولوژی با صرفه‌تر، تماماً مورد توجه قرار می‌گیرند.

بعد از اتمام طرح، خانواده‌ها ناگزیر از بازپرداخت مبالغی خواهند بود که از سوی سازمان همکار هزینه شده است و این پول در طرح‌های بعدی مورد استفاده قرار خواهد گرفت. البته مشکلات خاص مربوط به بازپرداخت‌های افراد یا مشکل تورم، می‌تواند عامل تعویق این بازپرداخت‌ها گردد. مع‌الوصف یک منبع مالی «در گردش»^۳ استمرار طرح خانه‌سازی را تضمین خواهد

برای پذیرش هر طرح، دو پیش شرط ضروری وجود دارد: طرح باید با یک سیاست توسعه مناسب پیوستگی داشته باشد و برای دریافت کمک مالی، شرایط وزارت تعاون جامعه اروپا برآورده شود.

است. اصول تعاون حتی برای خانه بدوشان^۵ نواحی فقیرنشین شهرها، آنگاه که کمک‌ها و آموزش‌هایی را دریافت کرده باشند، امکان سازمان یافتگی و شکل وسیعی را فراهم می‌کند.

زمانی که آخرین مرحله طرح «ال آلتوی چهارم» پایان یابد، سازمان همکار می‌تواند به فعالیت خود مباحثات نماید. فقط طی پنج سال تشکیل یک روستای تعاونی به پایان رسیده است، یک مرکز اجتماعی عمومی و یک مدرسه بنا گردیده و برای ایجاد شغل اقداماتی به اجرا درآمده است.

ما در چشم‌انداز آینده با اطمینان مشاهده می‌کنیم که این طرح برای سراسر کشور یک طرح نمونه و نمایشی خواهد بود. در حال حاضر شرکت تعاونی ال آلتو در موقعیت آغاز فعالیت‌های جدیدی در کوچابامبا^۶ قرار دارد.

1. European Communitys' Ministry of Economic Co-operation
2. bulk purchases
3. revolving
4. agronomy
5. dwellers
6. Cochabamba

زمین مناسبی در نظر گرفته شده است. حتی در این مراحل اولیه، به مقدار زیادی می‌توان شاهد تحولاتی در زندگی مردم بود. زیرا آنان برای تعاونی خود فعالیت کرده‌اند و این یکی از پرجاذبه‌ترین نتایج این فعالیت

دامپروری با تولید پشم و صنعت پارچه و لباس است. اشکال مختلفی از اقبامات به عمل آمده برای ایجاد درآمد وجود دارد که با شرایط آب و هوایی و فرهنگ مردم مناسبت دارد. یک نکته حائز اهمیت است: زمانی که خانه‌ها ساخته شده باشند، مسأله ایجاد شغل برای استحکام جامعه تعاونی بسیار حیاتی خواهد بود. همچنین برای پرورش استعدادها معنوی جامعه و ارتقای شرایط زندگی رضایتبخش، باید معیارهایی در نظر گرفته شود. در جلسات عمومی همه انواع و اشکال امور اجتماعی (مربوط به جامعه) باید مورد بحث قرار گیرد و هم فعالیت‌هایی در جهت ایجاد یک محیط هماهنگ، سازمان‌دهی شود.

آموزش و پرورش کودکان بی‌نیاهت مهم است. تعاونی دبستانی ساخته است. این دبستان با همکاری معلمان شاغل در آن و تعاونی بنا شده است. متعاقباً دبیرستانی احداث می‌شود. تعاونی امیدوار است که بتواند توانمندترین دانش‌آموزان را در زمینه کشاورزی و بذرشناسی^۴ و دیگر زمینه‌های حرفه‌یی تربیت نماید. برای اینگونه آموزش‌های پیشرفته، قبلاً

ماهنامه تعاون آگهی می‌پذیرد

علاقتمندان به چاپ آگهی در ماهنامه تعاون می‌توانند به اداره کل تعاون استان مربوط مراجعه نموده و یا مستقیماً با دفتر مجله تعاون در تهران مکاتبه نمایند.

اگر مدیریت و رهبری نتواند نیازهای انسان را در حد معقول تأمین نماید، انسان محصور در میدان ماده و نیازهای مادی و انسانی، نخواهد توانست نقش خود را در رشد و شکوفایی استعدادها، ایفا کند.

تک انگیزه نبوده و دارای انگیزه‌های متفاوت و گونه‌گون است. نوع مردم در انگیزه‌های اخروی و الهی نیز در یک درجه نبوده و برخی واجد انگیزه‌های بالا و بالاتری هستند. در کلام مبارک حضرت علی علیه‌السلام به سه مرتبه کلی از انگیزه‌ها اشاره شده. انسان در میان انگیزه‌های عالی مانند انگیزه ترس و وحشت و انگیزه جلب رحمت و نعمت که در قرآن کریم بسیار مورد ترغیب گروندگان به ذات متعالش قرار گرفته می‌تواند پا را فراتر نهاده تا جایی که هدفی جز رضای خدای متعال نداشته باشد که راهروان این راه خود کم نبوده و نیستند.

قرآن کریم در آیات بسیاری، سالکان این طریق را ستوده است که از جمله می‌توان به سوره مائده آیات ۱۱۹ - ۱۶ - ۲ سوره نجم آیه ۲۶ سوره بقره آیات ۶۲ - ۲۶۵ - ۲۰۷ آل عمران ۱۶۲ - ۱۷۴ و سوره‌های دیگری اشاره کرد.

«نیاز و انگیزه»

برخی انگیزه و نیاز را دو واژه مترادف و یک معنی گرفته‌اند. ولی دقیقاً اینطور نیست بلکه نیاز زیربنای انگیزه و انگیزه برنیاز مبتنی است و به تعبیر دیگر انگیزه حاصل نیاز است و انگیزه در حقیقت تابعی است از نیازهای بشری.

بنابراین برای انگیزه از نظر اصالت و غیراصالت درجات و مراتبی است که می‌توان اصیل‌ترین انگیزه‌ها را در انسان انگیزه‌ای دانست که از اصیل‌ترین نیازهای بشری سرچشمه گرفته است.

انبیاء، مریدان و مدیران الهی، همواره تلاش کرده‌اند که بتوانند همه مردم را بالآخر زمامداران و مسئولان جامعه را از این نوع انگیزه برخوردار سازند و تا حدود بسیاری

موفق بودند. امروز در امر مدیریت این فکر به مغز غریبان خطور کرده و در امر کنترل و اقسام آن دم از خود کنترلی می‌زنند که البته در نظام مدیریت اسلام و تعالیم اسلامی امری محال نمی‌باشد. به امید آن روز که مسئولان و مدیران خرد و کلان هم از انگیزه عالی برخوردار باشند.

زیرنویس‌ها:

- ۱- سوره اسراء آیه ۷۰
- ۲- سوره الحجر - آیه ۳۰
- ۳- سوره الحجر آیه ۲۹
- ۴- سوره مومنون آیه ۱۴ و سوره احزاب آیه ۱۷۲
- ۵- سوره علق آیات ۶ و ۷
- ۶- سوره اسراء آیه ۱۱
- ۷- سوره اسراء آیه ۱۰۰ و کهف آیه ۴۵ و معارج آیه ۲۸ و ۲۹
- ۸- سوره شمس آیه ۶ و ۷ و ۸ و ۹
- ۹- سوره الرحمن آیه ۲۹
- ۱۰- سوره مدثر آیه ۳۸
- ۱۱- سوره طور آیه ۲۱
- ۱۲- سوره اسراء آیه ۱۳
- ۱۳- سوره نجم آیه ۳۹
- ۱۴- تفسیر صافی آیات سوره بقره
- ۱۵- وسائل ج ۱ ص ۴۶
- ۱۶- سوره مومنون، آیات ۱۲ و ۱۳ و ۱۴
- ۱۷- سوره علق آیات ۱ و ۲ و ۳ و ۴ و ۵ و سوره الرحمن - آیات انا ۴
- ۱۸- قسم به نفس و آنچه او را نیکو و آراسته آفرید پس بدیها و خوبیها را بدو الهام کرد و بدرستی که رستگار است کسی که نفس را از پلیدیها پاک دارد و زیانزده و خزان دیده است آنکه در نفس خود غش کند و او را آلوده سازد.
- ۱۹- آنان که ایمان آورده و مهاجرت و جهاد کردند با مال و جانشان در راه خدا... سوره انفال آیه‌های ۷۲-۷۴-۷۵.
- ۲۰- سوره طه آیه ۱۱۷
- ۲۱- سوره بقره آیه ۳۸
- ۲۲- سوره بقره ۲۵۷
- ۲۳- سوره بقره آیه ۳۰
- ۲۴- سوره حجر آیه ۲۹
- ۲۵- سوره مومنون آیه ۱۴
- ۲۶- سوره آل عمران آیه ۱۸
- ۲۷- سوره احزاب آیه ۷۲